

№ 237

РОДИТЕЛСКА

ГРИЖА

Година I. кн. 5-6.

Съдържание:

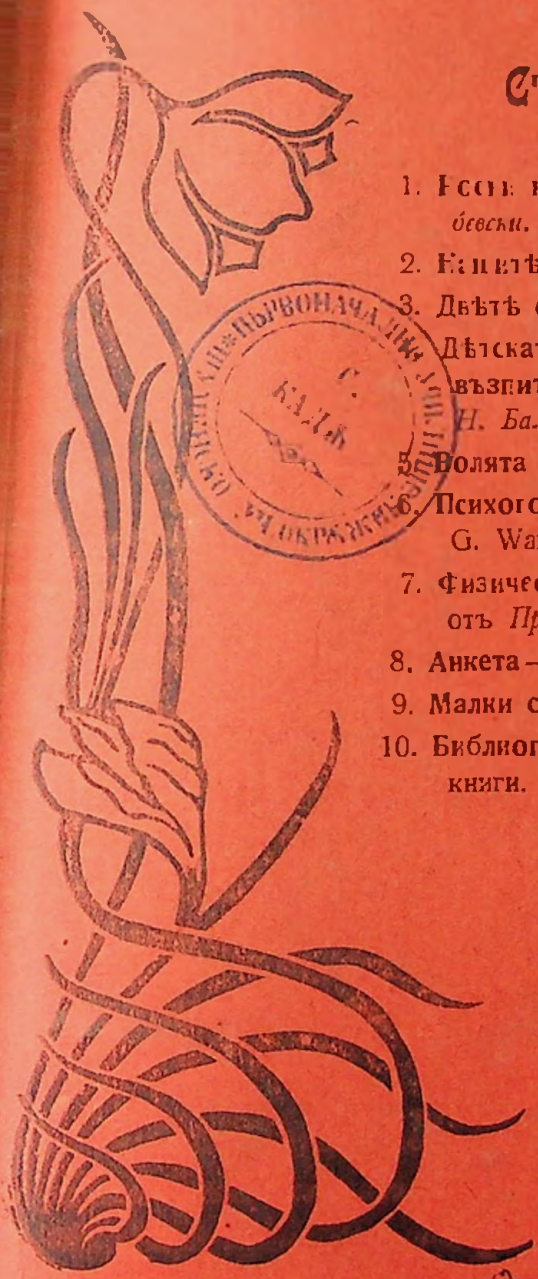
1. Есеев катки, стихове от Л. Босовски.
2. Епиграмът майки, от Cornelia.
3. Двѣтъ сирачета, разказъ.
4. Дѣтската литература и нейното възпитателно значение отъ Б. Н. Балкански.
5. Волята у дѣтето, отъ Ф. Треси.
6. Психогогика на уч. възраст отъ G. Wanke.
7. Физически слабитѣ и болни дѣца, отъ Проф. Д-ръ Жоханесенъ.
8. Анкета — двѣ мнѣния.
9. Малки съобщения и реферати.
10. Библиография: Отзиви за полезни книги.

ШУМЕНЪ, 1908.

Редакторъ :

Б. Н. Балкански.

Педагогически бѣлѣжки

(книжка за родители и учители)

отъ Д. П. Николовъ.

Съдържаніе: I. Наслѣдствеността и възпитанието, II. Послушността у дѣцата, III. Наказаніята при възпитанието, IV. Наградитѣ при възпитанието и V. Лѣжата у дѣцата.

Складирана е у г. Б. Поповъ книжарь — София.

Цѣна 60 ст.

Силуети въ мрака

Разкази отъ Л. Бобевски.

Цѣна 1 левъ. — Намира се у изд. Вл. Митовъ — София.

Съзнаніе и възпитаніето на човѣка

Трагедия въ 5 дѣйствія и 10 картини.

Намира се за проданъ у автора: Тома Апостоловъ, у лѣ Шуменъ и книжарницата Лѣсичковъ — Шуменъ.

Фребелъ и дѣтскитѣ градини

отъ проф. Морфъ, прѣв. Б. Н. Балкански.

Цѣна 25 ст. Доставя се отъ редакцията на списанието „Родителска грижа“.

РОДИТЕЛСКА

ГРИЖА

№ 237

Година I. кн. 5=6.

Съдържание

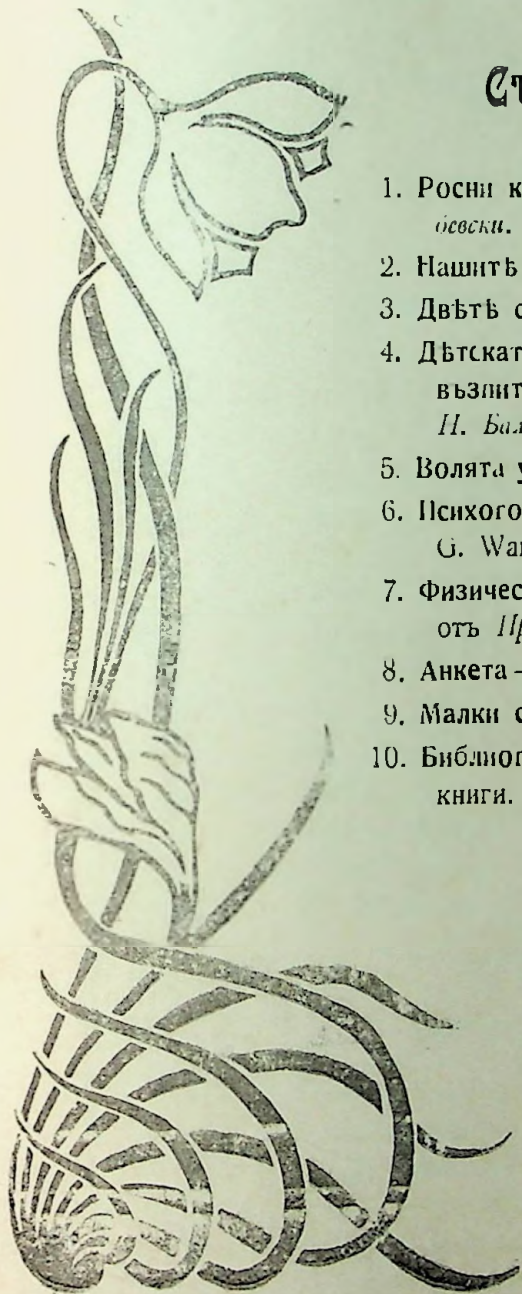
1. Росни капки, стихове от *Овски*.
2. Нашите майки, от *Cornelia*.
3. Двѣтъ сирачета, разказъ.
4. Дѣтската литература и нейното възпитателно значение отъ *Б. Н. Балкански*.
5. Волята у дѣгето, отъ *Ф. Треси*.
6. Психогогика на уч. възраст отъ *G. Wanke*.
7. Физически слабитѣ и болни дѣца, отъ *Проф. Д-ръ Жоханесенъ*.
8. Анкета — двѣ мнѣния.
9. Малки съобщения и реферати.
10. Библиография: Отзиви за полезни книги.

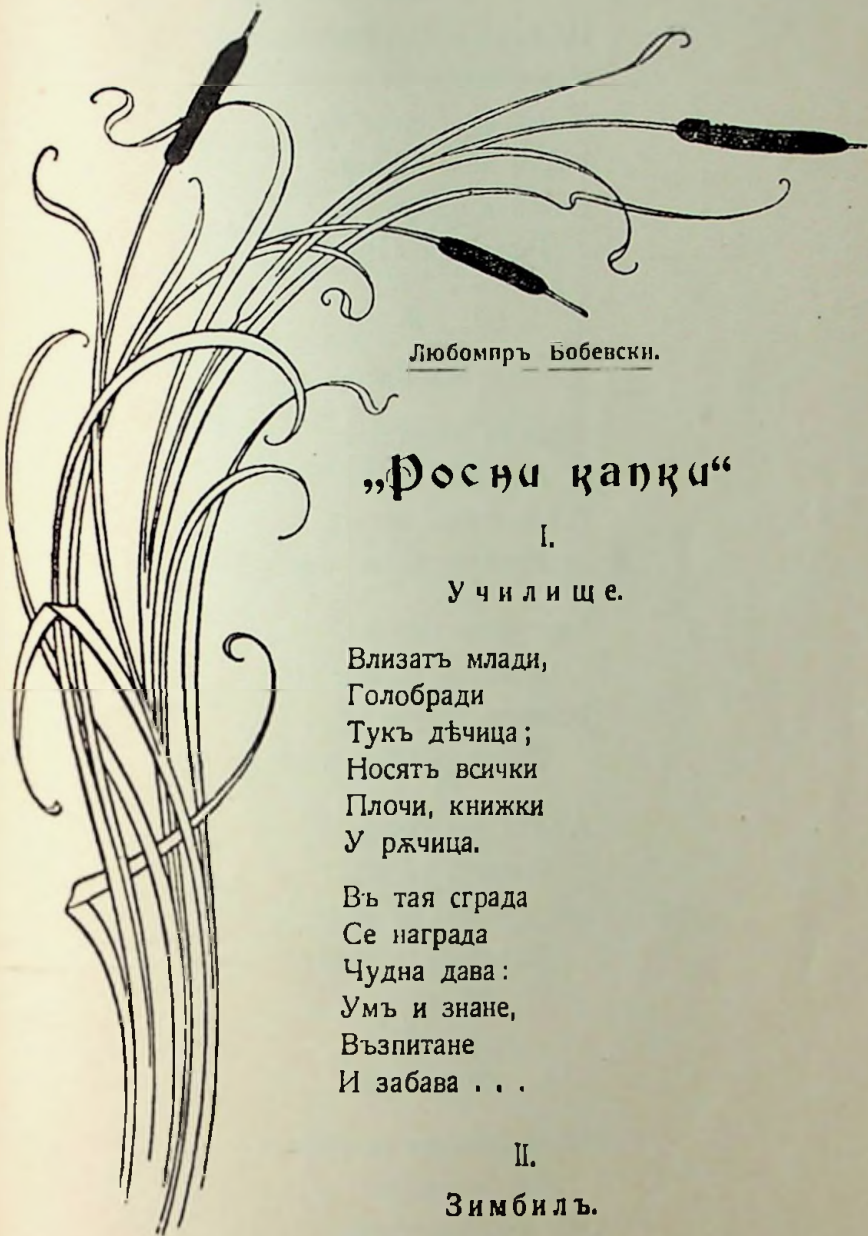
✂ ✂

ШУМЕНЪ, 1908.

Редакторъ :

Б. Н. Балкански.

Любомпръ Бобевски.

„Росни канџи“

I.

Училище.

Влизатъ млади,
Голобради
Тукъ дѣчица;
Носятъ всички
Плочи, книжки
У рѣчица.

Въ тая сграда
Се награда
Чудна дава:
Умъ и знане,
Възпитане
И забава . . .

II.

Зимбилъ.

Бѣло и червено,
Волно и засмѣно
 Си, цвѣтѣнце, ти;
Околъ тебъ пчелица —
Мъничка мушица,
 Низко се върти.

На тебъ кацне, сире се,
 Бързо паяде се
 И пакъ литне тя,
 Търси нови, прѣсни
 Сочни и прѣлестни
 Пролѣтни цвѣтя! . . .

III.

М а й к а.

Леко се подигатъ
 Майчини гърди
 Всѣка нощъ, когато
 Край легло ни бди.

Бие много силно
 Нейното сърдце
 Всѣкога, когато
 Съ тжжно сме лице.

А кога сме болни
 Плаче и ридай,
 Що е сънь, почивка
 Тя тогазъ незнай!

IV.

Р ѣ ч и ц а.

Прѣзъ полянка се рѣчица
 Вие, лжкатуши; —
 Отъ водата и студена
 Черниятъ много души.

Пжтникъ ли е прашень, морень
 Ше сире, ше отбие
 Да почине на брѣга ѝ,
 Слѣдъ това ще пие.

А дѣвойче чернооко,
Хубаво, напето
Тукъ пристига отъ селото
Прѣко прѣзъ полето.

У водитѣ ѝ прозрачни —
Сжщо огледало,
Вижла свойтѣ черни очи,
Личице си бяло.

Устнитѣ си то наквасва,
Бузкитѣ омива
И по сжщи пжть обратно
То си пакъ отива.

(Слѣдватъ)

Cornelia.

Нашитѣ майки.

Една бѣлѣжита французойка на име Кампанъ, която е била началница на едно възпитателно заведение въ Парижъ, била единъ пѣтъ запитана отъ Наполеонъ Великий: „Защо възпитанието на французката младежъ не достига пълни успѣхи, въпрѣки толкова учебни заведения“?—тя му отговорила: „Отъ това, че имаме много малко майки“ . . .

Сжщиятъ отговоръ бихме дали и ние, ако нѣкой ни запита: защо нашитѣ дѣца излизатъ отъ домътъ съвършено слабо подготвени и защо, при сжществуването на толкова първоначални, срѣдни и висши училища, възпитанието на младежъта ни е все още неудовлетворително?

Нѣма никакво съмнѣние, че въ домътъ се туря основата на дѣтското тѣлесно развитие, а главно—тамъ се дава посока на неговото душевно възпитание.

Кажи ми отъ какво сѣмейство произхождашъ за да ти кажа какъвъ си; кажи ми какви ти сж рочителитѣ, за да ти кажа какво възпитание имашъ. Тия оцѣнки, споредъ насъ сж много справедливи.

Ако вземемъ да прослѣдимъ биографиитѣ на повечето отъ великитѣ люде, които сж принѣсли неоцѣними заслуги на цѣлото человѣчество, ще видимъ, че възпитанието имъ се длѣжи исклучително на тѣхнитѣ майки. Историята ще потвърди напълно нашитѣ думи.

Като започнемъ отъ Карла IX или Хенриха IV, възпитаници на Екатерина Медичи и Иоана Албрехтъ, трѣбва да посочимъ и на Людовика XIII, който е билъ слабъ, необлагодаренъ, раздражителенъ и постоянно подъ чуждото влияние, както и майка му Мария Медичи!

Въ Людовика XIV заблѣзваме чувственнитѣ интриги и страсти на испанката. Въ него се намирали смѣсени заедно и страхъ отъ духовенството, и гордость, и желание да възвиси своя тронъ до божествено поклонение. Жената, която е дала животъ на Корнелия, е била жена съ велика душа, съ образованъ умъ и строги нрави; тя е била подробна на майката на братия Гракхи. Майката на Волтера е била, напротивъ, насмѣшлива, остроума, кокетива и влюбчива и тѣзи чѣрти тя отпечатала и върху гения на своя синъ.

Тия и много още примѣри изъ живота на великитѣ люде въ минало и сегашно врѣме, могатъ напълно да ни убѣдятъ въ истината, че *майката е главната виновница за доброто или лошо възпитание на своитѣ деца.*

Какви сж нашитѣ майки и дали тѣ сж подготвени напълно да изпълнятъ своята свѣта задача, като възпитателки на своитѣ дѣца? — Дали, нашитѣ майки съзнаватъ голѣмата отговорность, която иматъ прѣдъ бж-

дашето поколение, за възпитанието на днешната наша младеж?

На тия въпроси ние не можемъ веднага да дадемъ пъленъ и положителенъ отговоръ. Ролята на нашитѣ майки въ възпитанието на днешната ни младежъ и участието, което взема тя въ възпитанието на дѣцата, — всичко това не е още добръ проучено у насъ. Затова и ние, като засѣгнахме този въпросъ ще дадемъ за сега, само нѣколко общи мисли по неговото разяснение, а по-основното му проучване ще бжде прѣметъ на бъдащи наши занятия съ него.

Прѣди всичко трѣбва да признаемъ факта, че най-голямата отговорностъ на нашитѣ майки, днесъ за днесъ пада върху *лошото домашно възпитание* на дѣцата, защото за училищното и общественото възпитание отговорността пада върху други възпитателни фактори.

Като имаме това прѣдвидѣ, ние трѣбва веднага да се запитаме: поради кои причини, нашитѣ майки не могатъ да изпълнятъ своитѣ прѣки задачи, като майки възпитателки?

Първиятъ отговоръ на този въпросъ е, че нашитѣ майки не сж подготвени съ време още да изпълнятъ своята прѣдстояща роль на възпитателки. А причинитѣ на това се криятъ пакъ въ нашиятъ ненормаленъ общественъ животъ.

Нека, прѣди всичко, да се попитаме: какво е на правила нашата държава до сега за да може нашето училище да подготви *добри майки, добри домакини, а главно — добри възпитателки*?

— Уви, нищо! . . . Отъ освобождението ни и до сега, законътъ за народното ни просвѣщение вече нѣколко пжти се промѣня и допълня, но за подобрене на нашето женско образование, още не е направена нито крачка напредъ.

Всѣки признава, че отъ нашитѣ дѣвически училища не излизатъ дѣвици добръ образовани и възпитани, подготвени за истински домакини и бждащи майки, а—излизатъ само едни кокетки—лоши, които се посрѣщатъ много злѣ въ живота, когато не познаватъ и за когото не сж подготвени. Напротивъ, чуватъ се даже гласове отъ много родители, майки и бащи, които упрѣкаватъ училището, което злѣ влияе върху нравственното възпитание на дѣвицитѣ. Ние разполагаме съ много факти, които потвърждаватъ тия справедливи оплаквания на родителитѣ. Така напр.: 1) липса на добъръ надзоръ върху държането на ученичкитѣ въ училището и вѣнъ отъ него, 2) лошиятъ примѣръ, който нѣкои стари учителки даватъ на ученичкитѣ си, съ своитѣ тоалети, парфюмерии и съ своя безпжтенъ частенъ животъ, 3) общата младеженческа поквара у момчетата — ученици да обхождатъ ученичкитѣ и да ги задирятъ, безъ да се наказватъ за това отъ уч. власти и много други подобни причини прѣчатъ днесъ за днесъ на дѣвическитѣ училища, за да не могатъ тѣ да дадатъ на нашитѣ дѣвици нуждната възпитателна подготовка.

Слабо подготвени въ училището, шомъ излѣзатъ отъ него, нашитѣ дѣвици вѣчнага се приспособяватъ къмъ оная домашна и общественна срѣда, всрѣдъ каквато попаднатъ. Зависи само отъ щастливиятъ или нещастливиятъ случай, — добриятъ изборъ може да направи и отъ неподготвената дѣвица добра домакиня и добра майка, а лошиятъ — ще я развали повече.

Значи, липсата на единъ добъръ законъ за дѣвическото образование, споредъ насъ, е една отъ главнитѣ причини за дѣто нѣмаме добри майки — възпитателки.

Другитѣ причини се криятъ въ самитѣ насъ: въ нашитѣ родители, които не се интересуватъ за доброто поведение на дѣцата си; въ нашия покваренъ общест-

венъ животъ, който примахва отъ рано младежъта и я увлича въ разни събласти, и т. н. т.

За да се направи това зло, ще трѣбва да се прѣл- приеме енергична работа. Ние намираме за прѣстѣпно, дѣто и до сега нашитѣ женски дружества не сж се занимавали съ този важенъ въпросъ, а отклоняватъ своята дѣйностъ въ направление съвършено криво и врѣлно, като се занимаватъ съ въпроса за еманципацията на нашата жена!

Прѣди да се приравни нашата жена съ мжжѣтъ, ней и нужно солитно образование и възпитание за да изпълни своятъ прѣвъ природенъ дългъ.

Възпитанието на дѣцата принадлежи безспорно на жената, казва единъ бѣлѣжитъ французки педагогъ. Ако създателътъ на природата би искалъ то да принадлежи на мжжѣтъ, той би имъ далъ млѣко, за да хранятъ дѣцата . . .

„Обращамъ се къмъ тебе, нежна и прѣвидлива майко, която си могла да се отбиешъ отъ общия пътъ и да запазишъ младата фиданка отъ влиянието, на човѣшкитѣ мнѣния! Разработвай, поливай младото лръвче, прѣди да умре: неговитѣ плодове единъ день ще те зарадватъ“.

Съ тия думи ние ще завършимъ тази си първа статия по възпитателното назначение на нашитѣ майки, като обѣщаваме на своитѣ читатели да се повърнемъ по тоя важенъ въпросъ, за да допълнимъ нѣкои свои мисли исказани сега побѣгло и мимоходомъ. Въпросътъ е важенъ и заслужава вниманието на всѣкиго, който искрено ратува за подобрене на нашето възпитание.

Прѣв. Люб. Бобевскя.

Двѣтѣ сирачета.

(Разказъ)

Двѣ сѣхсани момченца вървели една вечерь изъ улицитѣ на столичния градъ. Улицитѣ били добрѣ освѣтени съ електрични лампи.

— Добрѣ свѣтятъ, но не грѣятъ! казало едното. — Студено е, много студено! При това и сѣгъ вали. Да вървимъ бързо . . . Вървамъ да се сгрѣемъ . . .

— Не, Петя, да почакаме молко. Виджъ колко фйтони сѣ сирѣли пѣтъ тази къща. Може би въ нея да се дава вечеринка . . . Гледай, какъ натруфени дами слизатъ отъ фйтонитѣ . . .

— И музика се чува, — продъжило първото момченце. И това е, като въ приказкитѣ, които мама ни разказваше, кога бѣ жива . . .

— И колко добрѣ се нахранватъ тамъ, — продължилъ Петя. — Азъ си прѣдсталявамъ какви гостби и сладкиши има . . . Прѣлѣсть . . .

— А мене ми се много щатъ такива работи, — пошепналъ Ваньо.

Въ тази минута вратата на съседната къща се отворила. Извън нея излизал един добър облечен господинъ съ пѣколко пакета въ рѣцѣ.

— Господине, позволете да ви нося пакетитѣ! — предложилъ услугитѣ си Петя, като се налѣвалъ да получи за това пѣщичко.

— Нѣма нужда, — отвѣрналъ господинътъ, — докарай ми единъ файтонъ.

Петя отърчалъ до спрѣлитѣ наблизо файтони, изпълнилъ порѣчката и се върналъ веселъ при брата си.

— Ето, азъ спечелихъ пѣколко стотинки! — казалъ той и показалъ една дребна монета — Да идемъ да купиимъ що ни трѣбва.

— Почакай, — казалъ Раньо и се навелъ къмъ плочника, — Това какво е! Безъ друго изпусналъ го е оня господинъ . . .

— Нѣкакъвъ пакетъ . . . Шо чаканъ, дигни го . . . О, то било писмо . . .

— И може би това писмо да съдържа иѣщо важно, Петя! . . . А какво ли е, ако въ него има пари? . . . Какъ мислишъ?

— Възможно е!

— Тогава какъ ще ги върнемъ, Петя! Припомни си, какво ни казваше мама! Трѣба да ги върнемъ, пали?

— Разбира се, трѣбва. Какъ ще направимъ това? Освѣиъ да се опитае да стигнемъ господинътъ!

Припкали тѣ напрѣдъ, колкото имъ крака държали и тукъ що се и правили съ файтона, когаго непадѣйно отъ съседната улица се показала една натоварена кола. Коларътъ викналъ на дѣцата: — „Варда!“ Но било вече късно: Варьо не успѣлъ да се оттегли и се намѣрилъ по тѣ краката на коня.

— Нищо, нищо! — казалъ той на уплашения си братъ, който се приткълъ да го дигне. — Конятъ не ме зачакъ . . .

— Гледай колко съмъ щастливъ! — прошепналъ прѣзъ зъби коларя. — Инакъ иѣхъ да отговарямъ . . . Увирате се въ краката на коня, като луди . . .

И отминалъ нататкъ. Момченцата се огледали, но файтона не се виждалъ вече.

— Ето друго нещастие! — казалъ Петя. На кждѣ зави файтона? . . . Ти казвашъ, че не си съ убо ль, а лицето ти е обляно съ кръвъ!

— Нѣма нищо! — отвърналь Ваньо, като изтриль съ ржавъ главата и бузитѣ си, съ което повече размазаль кръвта. — Да се върнемъ по-скоро въ дома, отъ дѣто излѣзе господингътъ.

Безъ мъжа намѣрили кжщата, защото тя била съсѣдна съ оная, дѣто се давала вечеринка. Приближили до вратата и извъ-пили. Отворила имъ станчната слугиня.

— Какво е това? — закрѣскала тя. — Какъ си позволявате вне, скитници, да ни безпокоите? . . . И тѣй, какво искате?

— Извинете, — казалъ Петя, — ние не идемъ за милостиня, а да прѣдадемъ това . . .

И подалъ ѝ пакетътъ. Тя погледнала на него съ очудване и казала:

— Отъ дѣ взехте това? . . . Влѣзте за малко, до като го дамъ на господарката и и съобща за васъ.

Отишла тя и се върнала слѣдъ минута съ една дама, — „хубава и красива — като тѣзъ, що се срѣщатъ въ приказкитѣ“, — както се изказаль послѣ Петя.

— Дѣ намѣрихте тоя пакетъ, дѣца? — попитала тя.

Петя всичко разказаль.

— Ние бѣхме вече постигнали файтона, — казалъ той, — когато Ваньо се намѣри подъ краката на единъ конь . . .

— Боже мой, та това малко момченце се е много убило! — извикала господарката.

— Нѣма нищо, азъ само се поодраскахъ, — побързаль да каже Ваньо. — Ще се омия и нѣма вече да личи.

— А дѣ се намира вашия домъ?

— Ние нѣмаме домъ, госпожо; една добра лавкаджийка ни е позволила да ношуваме подъ сайвана . . .

Въ това врѣме се върналь мъжътъ на госпожата. Взель той пакета и казалъ:

— Въ този пакетъ има важни книжа, загубваного на които влачи подирѣ си загубване на състоянието на моя племеникъ. — Павелчо! — извикаль той; като отвориль съсѣдната врата и погледналь въ нея. — Ела тукъ и благодари на тѣзи момченца.

Павель, едро, четиринадесетъ годишно момче, сърдечно подалъ дѣсница на Ваня и Петя, като казалъ:

— Никога нѣма да забравя вашата услуга.

— Но, прѣди всичко, трѣба да ви нахранимъ. Вѣрвамъ да сте много гладни, нали? — попитала го господарката.

При вида на такива хубави гостби и сладкиши, човѣкъ не може да се не сбърка да каже, че не е гладенъ . . .

Въ това врѣме тѣ чули, какъ единъ отъ слугитѣ говорилъ на другъ:

— Ето що мисля: ако да не бѣха тѣзи момченца, нашиятъ Павелъ нѣмаше да получи наслѣдството, което му отричатъ. Бѣдния застѣпникъ въ бързината си изгубилъ пакетътъ съ книгата. Той забѣлзвалъ изчезването му, когато се намѣрилъ при потарнуса и веднага се върналъ блѣденъ като платно . . . За голѣмо шастие тѣзи малки скитници нещѣли да присвоятъ намѣрения пакетъ, който мислили, че е пѣленъ съ пари . . .

Донесохме го тукъ, защото мислѣхме, че въ него има пари — казалъ Ваньо. — *Мама ти е казала да бѣдемъ честни, макаръ и бѣдни.*

Господаря и Павелъ се погрижили за участиа на момченцата. Порасли тѣ и станали добри и трудолюбиви хора, като помнили завѣщанието на милата си майка.

Б. Н. Балкански.

Дѣтската литература и нейното възпитателно значение.

* * *

Едновременно съ бързото развитие на литературата за възрастнитѣ, у насъ започна бърже да се развива и дѣтската литература. Прѣди десетина години, много бѣше да се намѣри нѣщо интересно и забавно, съ което ученицитѣ отъ отдѣленията и класоветѣ да задоволятъ своята вродена наклонностъ къмъ прочитъ на нѣщо, вѣнъ отъ учебницитѣ. Особено, отъ нѣколко години се забѣлѣзва голѣмъ напливъ отъ все по-нови и по-разнообразни дѣтски книги, списания и вѣстници даже.

Да, бърже се развива нашата дѣтска и ученическа литература всѣки вижда какъ бърже се увеличава нейното количество. Но кой до сега не си е задавалъ въпросътъ: каква е въ качествено отношение нашата дѣтска литература?

Върху тоя въпросъ трѣбва да се замислятъ сериозно всички наши учители, а особено родителитѣ.

Щомъ като признаваме, че дѣцата обичатъ да четатъ и че тѣ иматъ наклонностъ къмъ четенето, то слѣдва да се знае; каква полза извличатъ тѣ отъ онова, което сж прочели? Въ свръзка съ тоя въпросъ, трѣбва да се знае, дали младиятъ читателъ е можалъ да разбере онова, което е прочелъ; дали е

вникналъ въ съдържанието на прочетено и най-послѣ, — *како възпитателно влияние е указалъ авторътъ на онова, което младиятъ читателъ е прочелъ?*

На тия и темъ подобни важни въпроси по дѣтската литература и четенето на младитѣ читатели, у насъ още малко внимание се отдава, както отъ учителитѣ, така и отъ родителитѣ на дѣцата.

Ние нѣма да сгрѣшимъ, ако кажемъ, че нашитѣ млади читатели четатъ всичко, което имъ попадне въ рѣцѣтъ, като започнемъ отъ сензационнитѣ и шантажни наши вѣстници, та дори и до ония неморални книги и романи, които четатъ тѣхнитѣ родители. Така, чрѣзъ подражание, нашитѣ дѣца се покварватъ и увличатъ отъ лошата литература, която още отъ рано ги деморализира.

Но нашиятъ въпросъ бѣ за дѣтската ни литература, т. е. за онова, което нашитѣ младежи четатъ вънъ отъ своето занятие съ учебницитѣ и уроцитѣ.

Какви сж книгитѣ, вѣстницитѣ и списанията, които ние подразбираме като заговоримъ за дѣтската ни литература? На тоя въпросъ ние смѣемъ да обърнемъ просвѣтеното внимание на нашитѣ учители и родители и по него ще изкажемъ на кратко своитѣ възгледи, като го разгледаме отъ чисто възпитателна страна.

Въпросътъ за книгитѣ, като образователенъ факторъ при възпитанието и обучението, е единъ отъ най-важнитѣ въпроси, които засѣгатъ не само училището но и домътъ. Не е достатъчно, обаче да съзнаваме само значението на книгитѣ, но е нужно да вземемъ нуждитѣ мѣрки, щото тѣ да служатъ за улесняване цѣльта на възпитанието, а не да прѣчатъ на послѣдното. Въ това отношение англичанитѣ могатъ да ни послужатъ за добъръ примѣръ, защото единъ баща англичанинъ никога не позволява на дѣцата си да четатъ една книга, до като той самъ не я прочете. У насъ, обаче за подобно нѣщо не може и да се помисли даже. Главнитѣ причини, за дѣто ние сме прѣнебрѣгнали до толкова тоя въпросъ сж споредъ насъ: а) раздѣлянето на този въпросъ отъ групата други общо-педагогически въпроси и б) слабиятъ интересъ на нашето общество къмъ учебно-възпитателнитѣ въпроси.

Има главно двѣ мнѣния за книгитѣ, които трѣбва да се даватъ на дѣцата за четене: едното се подържа отъ педагозитѣ

—теоретици, които възь основа на своитѣ психо-педагогически теории намирагь, че за дѣцата трѣбва да съществува специална дѣтска литература и то разпрѣдѣлена споредь възрастьта и подготовката имъ. Второто мѣхиле е, че на дѣцата не трѣбва да се патриватъ книги, а да се оставягь тѣ сами да си направягь изборъ, споредь своя вкусъ. И въ единиягь и въ другиягь случаи, обаче не се отрича факта, че дѣцата не трѣбва да се оставягь безъ книги за четене, а напротивъ трѣбва да имаме грижата да имъ подбираме и доставяме такива книги, каквито отговарягь на тѣхнитѣ душевни нужди.

Като изхождаме отъ принципа, че книгитѣ иматъ голѣмо възпитателно значение и че споредь този възпитателенъ принципъ трѣбва да се пишатъ тѣ и да се даватъ на дѣцата за четене, нека да видимъ на какви педагогически условия трѣбва да отговарягь книгитѣ, които сж прѣдзначени за дѣц.

Тия условия сж слѣднитѣ:

1) Всѣка книга, която се дава на дѣцата, трѣбва да бжде добръ разбираема отъ тѣхъ;

2) Тя трѣбва да бжде съ интересно съдържание и написана художествено;

3) Всичко което се излага въ книгитѣ за дѣцата трѣбва да бжде художествено вѣрно и близко до реалната дѣйствителностъ и

4) Съ своя стиль и съ съдържанието си, книгата трѣбва да подбужда нравственитѣ чувства у дѣцата и любовта къмъ прѣкраснитѣ, благо,однитѣ и възвишенитѣ образи.

Първитѣ и най-леки четива за дѣцата сж безпорно приказитѣ и разказитѣ, които сж най-подходящи за тѣхното душевно развитие.

Народнитѣ приказки иматъ най-голѣмо възпитателно значение за дѣцата. Тѣ съдържатъ естественъ хуморъ и сарказмъ, които сж свойствени за дѣтската душа. Чрѣзь тѣхъ дѣцата могатъ да разбератъ, какъ народната мъдростъ осжда грѣшкитѣ и недостатѣцитѣ на хората, като ги олюдобява на животни. Колко живо и силно дѣйствувагь тѣ върху въображението на дѣцата, може да се види, отъ това, че по нѣкога тѣхното влияние става вѣдно и причинява разстройство на нервната система.

Особено възпитателно значение иматъ ония разкази, въ които се описватъ геройскитѣ постѣпки на нѣкоя историческа личностъ. Такива разкази могатъ да се взематъ като богатъ ма-

териалъ за патриотическото възпитание на дѣцата. Тѣ трѣбна да се подбиратъ като класно и домашно четение за ученицитѣ отъ горнитѣ отдѣлення и долнитѣ класове.

Другъ важенъ изворъ на дѣтската литература е тъй наречената оригинална творба на дѣтскитѣ писатели и поети, които пишатъ разкази и стихотворения изключително за малкитѣ читатели, било за въ домоветѣ или за въ училищата.

Каква е нашата дѣтска оригинална литература и какви сѫ нашитѣ дѣтски писатели?

Ето единъ въпросъ, който стои още не зачекнатъ у насъ и по който трѣбва дата да се пише въ нашата педагогическа литература.

Много рѣдко се явяватъ хубави статии по нашата дѣтска литература въ нашитѣ списания. Къмъ такива статии трѣбва да причислимъ и статията на г. П. Старовѣровъ, която се появи въ кн. III на списанието „Учитель“. Този авторъ си задава въпросътъ: *„Каква трѣбва да бѣде дѣтската литература?“* Между другитѣ хубави мисли, които автора прокарва, въ статията се срѣща и слѣдната вѣрна оцѣнка на нашитѣ дѣтски писатели: „Нашата дѣтска литература и твърдѣ слаба и блѣдна, много суха и дори отегчителна. Тя не е писана съ оня поетически пламъкъ, съ онова вдъхновение, което е качество на единъ истински, на единъ талантиливъ поетъ. Дѣтската литература у насъ е произведение на хора, които или съвсѣмъ нѣматъ какъвъ и да е поетически талантъ, или отъ хора, у които дарбитѣ сѫ съвсѣмъ слаби. Ония поети и писатели у насъ, които слѣдъ дълги напѣвания и опитвания, не могатъ да си пробиятъ пътъ, да спечелятъ име между възрастнитѣ, тѣ се залавятъ да пишатъ за дѣцата. Но това е цѣло свѣтотателство“ („Учитель“ год. XV. кн. III. стр. 169).

Освѣнъ тази слаба страна на нашата дѣтска литература, която г. Старовѣровъ е тъй добръ схваналъ и изтъкналъ въ своята статия, ние ще отбѣлѣжимъ и друга една — това е тъй нареченото *ново модно течение*, което иска да пробужда чрѣзъ четива, социалното чувство у дѣцата, за смѣтка на другитѣ алтруистически чувства: религиозното, патриотическото, нравственото и пр. Оня, който слѣди съ внимание нашитѣ дѣтски списания, ще забѣлѣжи въ нѣкои отъ тѣхъ до какви размѣри се прокарва тази глупава антипатриотическа и антирелигиозна тенденция. Питаме ние, не е ли това най-голѣмо свѣтотателство съчув-

ствата на дѣцата, които още не могат да направятъ изборъ, кое списание е добро и кое е полезно? Ние обръщаме вниманието на нашитѣ родители да прѣглеждатъ прѣдварително списанието, на което ще абонираатъ дѣцата си. Не трѣбва да се довърява този изборъ и на учителитѣ, които често пакти, водими отъ свои съображения, прѣпоръчватъ на своитѣ ученици едно списание вмѣсто друго.

Вмѣсто да патрапва на дѣтето нѣкое списание, учителитѣ ще стори по-добрѣ да се постараетъ да убѣди бащата, да говори съ него и на него да искаже своитѣ педагогически съображения *за* или *противъ* прѣимуществата на едно списание прѣдъ друго.

За да може, обаче, да се нареди четенето у дѣцага—ученици да стане като духовна храна и като източникъ за допълване на тѣхното образование и възпитание, трѣбва за книгоиздателството прѣднизначено за дѣца да се упражнява по-строгъ контролъ отъ страна на държавата, а особено — отъ страна на министерството на народното просвѣщение. При отдѣлението за основното образование трѣбва да се образува едно бюро отъ 2 — 3 члена, които да се занимаватъ специално съ прѣглеждането и одобряването на всички книги, списания и вѣстници, които сж прѣднизначени за ученицитѣ отъ основнитѣ училища и класоветѣ.

Второто средство, което може да послужи за насърчение на дѣтскитѣ писатели е, да се създаде единъ фондъ за даване субсидии и награди на ония отъ тѣхъ, които напишатъ най-добриятъ разказъ изъ нашия дѣтски или ученически животъ, или — ако се яви нѣкоя най-добра сбирка отъ стихотворения за дѣца.

Трето средство, споредъ насъ е, да се заставятъ учителитѣ на отдѣленията и класнитѣ наставници на класоветѣ, да държатъ сѣдмични литературни бесѣди съ ученицитѣ. Въ тѣхъ ученицитѣ да се обучаватъ на симпатично и изразително четене и да заучватъ стихотворения на изустъ, които могатъ да се декламиратъ. По този начинъ ще се подпомогне много и за постигането учебно възпитателната цѣль на обучението по езиковедение.

Четвърто средство е най-приложимо и чрезъ него може да се постигне много нѣщо. То се отнася до интересътъ и контролтѣ, който нашитѣ родители трѣбва да упражняватъ върху извънкласното четене на своитѣ дѣца—ученици. Никой другъ

не с толкова задълженъ да бди за правилното душевно развитие и възпитание на дѣцата, колкото: майката, бащата и настойниците.

Тия сж нашитѣ бѣгли първи бѣлѣжки върху въпросътъ за дѣтската ни литература и за нейното рѣшаеще възпитателно значение. Нашата цѣль е да се заинтересаватъ родителитѣ, за които прѣдимно пишемъ, и се надѣемъ, че ако тѣ започнатъ да обръщатъ внимание върху онова, което четатъ дѣцата имъ въ училището и въ домътъ, то много грѣшки отъ нашето училищно и домашно възпитание ще се избѣгнатъ и много дѣца ще избавятъ своягъ умъ отъ този похабяване и заблуждаване, до което ги докара днешнага наша дѣтска литература.

Волята у дѣтето.

(Продължение отъ кн. 3—4).

2. Рефлекторни движения.

Рефлекторнитѣ движения слѣдватъ като отговоръ (рефлексия — отражение) отъ нервната система на перифернитѣ възбуждения. безъ обаче мисълта да взема нѣкакво участие въ тая процесъ. Такива движения се забѣлѣзватъ твърде много, както у възрастния човѣкъ, така и у дѣтето. Като примѣръ, можемъ да вземемъ случая, когато нѣкой замахне съ нѣщо срѣщу нѣкого и той отъ страхъ да не бѣде ударенъ — несъзнателно си повдига ржката да се брани. Легкостъта и бързината, съ които се извършватъ тия рефлекторни движения отчасти се обясняватъ чрѣзъ наследственостъта. Само че прѣзъ ранната възрастъ на дѣтннството тия движения не се извършватъ съ такава леккость и бързина, както прѣзъ зрѣлостъта. По наследственъ начинъ се прѣдава само потенциалната способность, за чието развитие е нуженъ само дълговрѣменъ опитъ.

Тука именно, най-очибийно се изтъква закона за прѣвращането. Изобщо ний-можемъ да различаваме два вида прѣвращания на движенията: единъ видъ движения, които по-рано сж биле рефлекторни, сега се обръщатъ въ волни, а слѣдъ това отъ често повтаряне и привикване, тѣ се обръщатъ — прѣвращатъ въ рефлекторни или афтоматически. Слѣдва, че всичкитѣ движения на-

устата при произнасянето члѣнораздѣлнитѣ звукове минаватъ прѣзъ тия фазиси.

Рефлекторнитѣ движения иматъ много голѣма важность при развитието на волята, понеже отъ тѣхъ се образуватъ сжшинскитѣ произволни движения. Въ проявяване на отрицателната си дѣйность (при въздържането си отъ известни постѣпки — inhibition) волята се развива пакъ чрѣзъ силата на рефлекторнитѣ движения.

Споредъ Прайера, прѣзъ първиятъ периодъ на утробния животъ не ставатъ никакви рефлекторни движения, макаръ и да има възбудителни причини. Рефлекторнитѣ движения се появяватъ едва по-късно, къмъ втория или третия мѣсець. Прѣзъ това врѣме започва да се извършва и прѣгласяването, като рефлекторно движение, както и движението на плода, което се намира въ зависимостъ съ промѣнитѣ на температурата. Сжщо такива рефлекторни движения, споредъ Чампинисъ прави дѣтето въ утробата, като си свива и разпуша краката и ржцѣтъ.

Пълнитѣ рефлекторни движения се започватъ едва чакъ слѣдъ раждането на дѣтето. Първитѣ движения отъ сжшински рефлекторенъ характеръ сж дишанията, плачътъ и др. крѣскания, които Иполитъ Тенъ цитира въ своето богато съчинание „De J'intelligence“.

Киханнето е тоже единъ видъ рефлекторно движение, което се появява прѣзъ първоначалната възраст и си остава чакъ прѣзъ цѣлия животъ на човѣка. Още прѣзъ първата недѣля слѣдъ раждането може да се забѣлѣжи у дѣтето кихане, кашлене, халцуване и др. движения, които иматъ рефлекторно произхождение. Някои физиолози причисляватъ даже и смѣхътъ къмъ рефлекторнитѣ движения, а особено — смѣхътъ на дѣтето прѣзъ първата недѣля слѣдъ раждането. Прайеръ намира, че у малкото дѣте е особено силно развита тѣй наречената рефлекторна чувствителность, която се забѣлѣзва най-много при дишането въ врѣме на сънь. Ако се влига въ дѣтската стая силенъ шумъ, спящото дѣте започва бърже да диша. Това се обяснява съ възприятията отъ вънь, които възбуждатъ тѣй наречената рефлекторна чувствителность у дѣтето.

Потръперването при малъкъ или голѣмъ шумъ, не се срѣща още въ първия дѣтски животъ, а едва чакъ къмъ първата годишна възраст. Психолога Чампинисъ е забѣлѣзвалъ такова пот-

пръперване даже и на 4-та недѣля, но тоя случай се обяснява отъ извънредната нервна възбудимостъ у такива силно развити дѣца.

Рефлекторнитѣ движения на отдѣлнитѣ части отъ тѣлото сж свършено много и тѣ се появяватъ много рано. Дарвинъ е опитвалъ дали крака на 7 дневното дѣте ще потрепери, като е раздразилъ пръститѣ съ едно късче книга, — дѣтето бърже си свивало пръститѣ и си дърпало крака. „Свършенството на тия произволни движения показва, споредъ Дарвина, че причината за крайното несвършенство на волевитѣ движения у дѣтето се крие не въ състоянието на мускулитѣ или въ координируещитѣ центрове, а въ самия източникъ на волевата дѣятелностъ“. Едно дѣте е можало още ни 4-я день да хваща пръста вложенъ въ ржката му.¹⁾ Къмъ 14-я день движението на люлката по едно Jun, 2. —

направленне правѣло да се движи ржката на дѣтето рефлекторно къмъ същото направленне. Прайеръ правилъ опити, като е дразнилъ лѣвата или дѣсната страна отъ тѣлото, за да види на коя ржка ще се прояви рефлекторното движение. При дгазненето на дѣсната страна не винаги отговаря дѣсната ржка, но психолога Пфлюгеръ при опититѣ си винаги е намиралъ това правилно съ вѣтствие. Нагледъ има два вида рефлекторни движения: вродени, които се извършватъ още отъ първия часъ и день и придобити отпослѣ — които се извършватъ неправилно и едвамъ слѣдъ дълго повтаряне се урегулирватъ. Въ това отношение сж важни рефлекторнитѣ движения на очитѣ у дѣтето.

Споредъ Прайера има шестъ различни дѣйствителни рефлекторни движения отъ оптичeskия нервъ къмъ едното само очно движение, — тия движения той нарича зрителни осѣщания. Въ първо врѣме, най-малко сж развити рефлекситѣ на болката. Психолога Хенцмеръ казва, че дѣтето въ първитѣ дни свърсѣмъ не реагира отъ едно обождаие съ връха на иглата. Реакцията настѣпва само тогава, когато раздражителния прѣдметъ може да докосне едноврѣмено не само единъ, а нѣколко нерва. Това късно развитие на болезненитѣ рефлексии у новороденото не показва че то е нечувствително къмъ болката, — но че нервнитѣ свръзки, които се обусловатъ отъ възможността на рефлекторнитѣ движения сж по-малко развити за прѣдаване на болезненитѣ

¹⁾ Sully „Babies and Science“, Cornhill Magazine“ 1881, May.

²⁾ Видждъ Baldwin „Infant's Movements“ „Science“ 1892 г.

осъщания, отколкото — за рездразпенията по кожата и по слизестата покривка.

Унищожаване на рефлекситъ, чрезъ което се развива отрицателната страна на волята, се постига съ голѣмъ трудъ и то много късно. Такова възпигане на рефлекситѣ Прайеръ нарича първия опитъ на дѣтето да се въздържа отъ естественитѣ си нужди, а това може да се случи едва чакъ къмъ 10-я мѣсець. Въ други случаи такова възпигане на рефлекситѣ може да се забѣлѣжи къмъ първата $\frac{1}{4}$ отъ втората година на дѣтето, когато то може да се въздържа отъ импулсивното си стрѣмление да драска съ рѣцѣ всѣко нѣщо, което е близко до него. Тѣкмо противоположни сѣ тия възпигания на рефлекторнитѣ движения у нисшитѣ животни, тѣ започватъ попѣкога даже и прѣзъ угробения животъ на малкото.

3. Инстинктивни движения.

Тоя родъ движения се отличаватъ отъ импулсивнитѣ по това, че тѣ не ставатъ безъ да има външни периферически възбуждения. У дѣтето има вроденъ инстинктъ да хвана прѣдметитѣ съ рѣка, но това се извършва само тогава, когато дланита му се допре до прѣдмета. Тия движения се различаватъ отъ импулсивнитѣ още и по това, че тѣ иматъ *цѣль*, макаръ и да не е напълно съзната въ самия моментъ на дѣйствието ¹⁾.

Освѣнъ възбудигеленъ прѣдметъ, тия движения искатъ още и извѣстно емоционално състояние. Въ тъжно състояние напр. дѣтето не може да се смѣе, макаръ и да го гаделичкаме по крака. Инстинктивнитѣ движения се различаватъ отъ произволнитѣ още и по това, че при първитѣ нѣма на какво да се подржава, а нѣма също така и съзнателно усилие или прѣдварително прѣдставление за самитѣ дѣствия.

Единъ отъ най-силнитѣ инстинкти на дѣтето е тоя да хваша съ най-голѣма охота прѣдметитѣ и да ги приближава и туря даже въ устата си. Още отъ 4-я день дѣтето започва да проявява тоя инстинктъ. Това е дало поводъ на естествоизпитателитѣ да заклю-

¹⁾ W. James „Psychology“. Инстинкта е способностъ да се постигне така че да се достигне до извѣстенъ резултатъ, безъ да се прѣлвижда тѣй и безъ да се прави прѣдварителенъ опитъ за извършването на съотягътственитѣ движения.

чаватъ, че нѣкога въ прѣдисторическитѣ отдавашни врѣмена, въ по-раннитѣ периоди на развитието и съвършенството на човѣшкия организмъ — устата е служила, както ржцѣтъ и краката, за хващане на прѣдметитѣ ¹⁾. Движенията на ржцѣтъ къмъ устата въ начало могатъ да се считатъ за случайни, а послѣ — за инстинктивни, — до като слѣдъ дълго повторение станатъ рефлексорни. Дѣтето много мѣчно привиква да срѣща главния си прѣстъ съ останалитѣ, когато започва да хваща прѣдметитѣ (това става едва чакъ къмъ 12-та недѣля отъ рождението).

Интересни сж, сжщо така, изслѣдванията на психо-физиолозитѣ, относително упражняването на ржцѣтъ въ похватностъ, което е извѣстно у дѣцата като „лѣваци“ — да хващатъ съ лѣвата или дѣсната ржка. 1. Въ случаитѣ, когато нѣма нужда отъ никакво силно мускулно движение не може да се забѣлѣжи прѣдимството на едната или другата (дѣсната или лѣвата) ржка. Отъ 2,000 наблюдавани дѣца, съ малко изключение, почти всички си служѣли еднакво съ лѣвата и дѣсната ржка. 2. Отъ шестия мѣсець до десетия, стрѣмлението да се ползватъ дѣцата само съ една, коя и да е ржка, е по малко отколкото — да се ползватъ и съ двѣтъ равномѣрно, (абсолютнитѣ числа сж тия: отъ 2,187 дѣца — 585 сж се ползували съ дѣсната ржка, 586 — съ лѣвата, — 1034 — и съ двѣтъ, а останалитѣ — безрѣзборно). 3. Прѣдпочитането на правата ржка иде отъ силното мускулно движение, което бива най чувствително къмъ 7-я и 8-я мѣсець. Отъ опититѣ на 8 мѣсечни дѣца се забѣлѣзало, че се ползували 74 пѣти прѣвъ съдмицата съ дѣсната, 5 пѣти съ лѣвата и 1 пѣтъ съ двѣтъ. Сигизмундтъ прѣдполага, че повечето дѣца до третата годѣна прѣдпочитатъ да се ползватъ и отъ двѣтъ ржцѣ наедно.

Между инстинктивнитѣ движения на устата най-ранно и най-развито е сукането — цицането. По нѣкога, обаче и то не е до толкова развито у нѣкои дѣца. Много отъ първоначалнитѣ опити у дѣцата да сучатъ, си оставатъ безплодни, поради това, че не умѣятъ още да координиратъ необходимитѣ движения. Разбира се, че сукането става и прѣди да се роди дѣтето и то може да се наблюдава още въ първия моментъ отъ като то оживѣе. Споредъ Кусмауля навика на дѣтето да си сучи прѣститѣ вмѣсто цицка е прость рефлексъ. Тука става не само едно осѣщане, което прѣдизвиква движение, но и удоволствието или

¹⁾ Sully, „Babies and Science“.

насладата отъ самото хранене дѣйствиува върху сформириването на макаръ най-прости и слаби умствени прѣдставление. По тоя начинъ воляка се научава — прѣвиква да регулирва тия движения въ интереса на младото и неопитно дѣте.

Други инстинктивни движения на устата сж споредъ Прайера: хапането, което започва около 4-я или 5-я мѣсець и което започва да замѣня къмъ десетия мѣсець сукането (тогава се отбина дѣтето); дѣвчането, което правилно се започва къмъ 4-я мѣсець; скръщане на зѣбитѣ, което започва когато започватъ да растатъ и най-послѣ близането, което започва още отъ първигъ дни слѣдъ раждането ¹⁾.

Прѣди да започне дѣтето да ходи, то трѣбва да е вече достатѣчно укрѣпнано физически, да може да държи главата и др. органи на тѣлото си въ равновѣсие и да е правилно нѣколко прѣдварителни упражнения. Отъ тоя периодъ на дѣтския животъ може да се сжди за първичното проявление на волята, което бива около 4-я мѣсець. Къмъ единъ или два мѣсеца, слѣдъ като е започнало да ходи, дѣтето започва да сѣда и да държи тѣлото си изправено. Въ тая фаза дѣтето започва да пълзи съ кръстосани крака по земята, — това положение напомня на наблюдателя неговото състояние въ утробата на майката.

Важенъ е момента, когато дѣтето за първи пѣтъ застане. Започватъ се тогава редъ упражнения на мшицитѣ и мускулитѣ, които даватъ на тѣлото симетрия и подпомагатъ правилното му развиване. Много дѣца прѣди да могатъ да заставатъ прави пълзятъ на крака и на рѣце (както четвероногитѣ). Трѣбва да се има прѣдъ видъ, че първия опитъ за вървене настѣпва съвършено безсѣзнателно у дѣцата. Забѣлѣзано е още, че въ домоветъ, дѣто има повече дѣца, малкитѣ започватъ да ходятъ по-рано, защото се подпомагатъ отъ по-големитѣ.

4. Произволни движения.

Както вече видѣхме, импулсивнитѣ, рѣфлекторнитѣ и инстинктивнитѣ движения ставатъ безъ ни най-малкото участие на волята. Произволнитѣ движения сж подъ прѣмата диктовка на волята, защото прѣди тѣ да настѣпятъ, има вече нѣкаква цѣль или прѣдставление за тая цѣль, която тѣ прѣслѣдватъ. За пси-

1) „Душата на дѣтето“.

холога е отъ голѣма важностъ да знае, кога именно дѣтето започва произволно, подъ диктовката на своята воля, да насочва своитѣ движения и постѣпки тѣ си. Въпрѣки всичкитѣ старания да се намѣри тая фаза, все пакъ не е постигнатъ никакъвъ резултатъ. Има много импулсивни, рефлекторни и инстинктивни движения, които си оставатъ и прѣзъ цѣлия животъ такива.

Прайеръ разпрѣдѣля произволнитѣ движения на три реда: подражателни, изразителни и разумни.

Подражателнитѣ движения се подраздѣлятъ на два вида, пакъ споредъ силата и характера на самото подражание. *Просто подражанне*, което не се повтаря и *настойчиво подражанне*, което е прѣходъ отъ внушението къмъ волята, която се придружава отъ съзнанието. Отъ рода на простото подражание е опита на дѣтето да възпроизвежда звуковетѣ чути отъ околнитѣ, а — *настойчиво подражанне* е напр. опита на нѣкои дѣца да извършватъ такава непосилна за тѣхъ работа, каквато извършватъ възрастнитѣ, да дѣлатъ, да носятъ вода и пр. Прѣзъ това врѣме е важно да се обрѣща отъ страна на родителитѣ особено внимание върху подражателнитѣ движения, защото дѣцата много лесно могатъ да си присвоятъ чрѣзъ тѣхъ нѣкои лоши навици, които отпослѣ много мѣчно се изкореняватъ. Такива сж напр. навикитѣ у дѣцата да си клатятъ главата, да мигатъ съ двѣтѣ си очи и др.

Споредъ изслѣдванията на повечето психолози, още на 3-я или на 4-я мѣсець може да се забѣлѣжи у дѣцата наклонностъ къмъ подражанне. Още на втория мѣсець, по чисто механически начинъ, дѣтето се мѣчи да подражава на различнитѣ гласове и започва да забѣлѣзва мѣстото отъ дѣто идатъ тѣ. Чампиисъ казва, че неговото лѣте на 13-та недѣля започнало *настойчиво* да се наклонява къмъ мѣстото, отъ дѣто идѣлъ разгочоръ и започвало да бърбори нѣкои неразборчиви звукове. Споредъ Прайера това врѣме на първо подражанне е къмъ 15-та недѣля. Дѣтето започва най-напрѣдъ да си протака устнитѣ, а къмъ 17-та недѣля започва да си изважда навънъ езика и изглежда, че и то самото е вече подтикнато съзнателно къмъ този родъ естественни подражателни движения.

Всички наблюдатели — психолози се съгласяватъ въ това, че подражанието започва най-чувствително едва къмъ втората половина на еднагодишната дѣтска възраст. Седемъ мѣсечното дѣте започва лека полека да подражава, да повтаря въ слухъ

пѣкон отъ най-проститѣ думи, които е чуло и чува отъ майка си¹⁾ Прѣзъ това врѣме дѣцата започватъ да подражаватъ и на всичкитѣ движения въ вървежа, въ разговора, въ смѣха и пр. Тѣ внимателно слѣдятъ всѣко движение на майката и когато имъ се уладъ случай, мжчатъ се всѣчески да го възпроизведатъ съ всичкитѣ му подробности. Едно дѣте на 3 $\frac{1}{2}$ мѣсеца вижда какъ майка му полкляжда огъня въ печката да гори, — к гато остава само, то прѣпълзвява до печката, успѣва да вземе делафа въ ржцѣтѣ си, дига го на горѣ; но като не могло да го пхне въ печката, изтървава го на земята и уплашено извиква, а слѣдъ това започва и да плаче. Друго дѣте, като вижда какъ баща му, или пѣкъ пѣкон отъ братчетата му прочитатъ, взема книгата, когато е само, разграца я, до като я скѣса. Друго едно дѣте, привикнало лека полека да подражава въ кашлицата на дѣла си и забѣлѣжително било, че и когато отраснало кашлѣло сжшо така. Отъ сжшния родъ сж и подражанията на дѣцата звуковетѣ на домашнитѣ животни. Тѣ искатъ да наименоватъ котката, кучето, коня или кравата, но като не знаятъ имената имъ и каго не знаятъ да говорятъ, тѣ се мжчатъ да възпроизведатъ сжщитѣ звукове, които тѣ сж чули отъ тѣхъ. Момченцата прѣзъ това врѣме, когато си играятъ съ кукличкитѣ, мжчатъ се да имъ услужватъ така, както майкитѣ услужватъ на тѣхъ. Тѣ ги обичатъ, хранятъ ги, кжпятъ ги, повиватъ ги, турятъ ги въ люлката, пѣятъ имъ пѣсни и заспиватъ съ тѣхъ.

Въ едно приятно майско утро, азъ бѣхъ излѣзаль съ едно 2 — 3 годишно момченце въ градината изъ алеитѣ, засѣчени отъ гжснитѣ акации, чийто клоне се срѣцаха по върховетѣ си. Безбройно много птици прѣвъркваха край насъ, като подпѣваха пѣкои, а пѣкой носѣха клончета или сламници въ устата си. Дѣтето бѣше очарованно отъ тая необикновена за него гледка. Ше забѣлѣжа, че това дѣте за първи пжтъ излизаше огъ кжщи на вѣнъ. То започна да ме спира на всѣка крачка, сочеше съ ржка по дързетата и се мжчеше да подѣжава на разнитѣ гласове на птицитѣ. Тия рзходки ний запопахме по често да правимъ, и азъ започнахъ слѣдъ пѣколко врѣме, да чувамъ отъ дѣтето, какъ се мжчеше съ уста да подсвирква или да пѣе както е чувало да пѣятъ птицитѣ. Въ село тия наблюдения сж много изобилни върху дѣцата отъ 3 до 5 год. възраст, когато

¹⁾ Tiedemann. „Racordolan Infant Hife“.

започват да дружатъ съ своитѣ родители по работа, на полето или другадѣ.

Мжно е да се опрѣдѣлятъ границитѣ и размѣра на това подражанне у дѣцата, но положително може да се твърди, че тѣ се учатъ на всичко чрѣзъ подражаннето. Подъ такава форма подражаннето е вече едно смъществено условие за началното възпитателно въздѣйствиe надъ дѣцата. Тѣ започватъ да се учатъ въ своитѣ постъпки, а въ смъщо врѣме, тѣ се и възпитаватъ...

Изразителнитѣ или „експерсивнитѣ“ движения сж малко или много съзнателно изражение на чувствата и желанията. Импулсивнитѣ, рефлeкторнитѣ, инстинктивнитѣ и даже най-проститѣ подражателни движения не се прѣдставляатъ като прѣдиамѣрени изражения на нѣкои умствени състояния. Всѣко едно първично импулсивно или рефлeкторно движение може ооаче слѣдъ врѣме да прояви и нѣкое отъ умственитѣ състояния. Първия плачъ на дѣтето слѣдъ раждането споредъ Кусмауля, не е нищо друго освѣнъ една проста реакция на организма срѣщу нѣкое външно възбужденне. Слѣдъ нѣколко врѣме, както плача така и всички други изразителни движения минаватъ подъ контрола на волята и се прѣобрацатъ въ прѣдиамѣрени изражения. Много изразителни движения, а даже и по-гольмата часть отъ тѣхъ сж били по-рано импулсивни или други, но послѣ сж се обърнали въ експерсивни. Така напримѣръ, първата тѣй наречена усмивка (която може да се наоладава у дѣцата още докато не сж изпълнили двѣтѣ недѣли) прѣдставлява просто импулсивно движение, което се изъза като резултатъ отъ нѣкое приятно чувство. По тоя начинъ рефлeкторния смѣхъ може да се прѣдизвика у дѣцата чрѣзъ дразненне по врага или по ржцѣтѣ имъ съ нѣщо. Имало е случай, когато първия смѣхъ у дѣтето е билъ забѣлѣзанъ отъ наблюдателитѣ още на 26 день. На осмата недѣля още, имало е дѣца, които изразявали наслаждението си отъ музиката и др. развлечения, чрѣзъ смѣхъ, или бързо махане на краката или ржцѣтѣ. Прѣзъ това врѣме очигъ на дѣтето играели и сияели отъ радостъ. Споредъ Прайера подражателния смѣхъ билъ е забѣлѣзанъ у дѣцата още на деветия мѣсець.

Французкия психологъ Egger мисли, че врѣмето когато за пръвъ пѣтъ се проявяватъ умственитѣ способности у дѣтето, смѣхътъ бива първоначалния признакъ на неговото душевно разположение. Такива признаци на извѣнмѣренъ смѣхъ той е

забълбзалъ къмто 40-я день слѣдъ раждането¹⁾. Сигизмундъ наблюдавалъ такава усмивка още на 7-та недѣля. У нѣкои дѣца въ врѣме на сънь се забълбзватъ нѣкакви експресивни движения по лицето, които по нѣкога се придружаватъ и отъ тихи усмивания. Споредъ мнозина психолози, тия признаци сж изражения на дѣтската душа въ отговоръ на неговитѣ дневни впечатления. Тия усмихвания въ сънно или бодро състояние на дѣтето, обаче придобиватъ съзнателно изражение на дѣтския вътрѣшенъ душевенъ животъ, едва чакъ къмъ края на първия и началото на втория мѣсець. Дарвинъ забълбзалъ такава усмивка у своето дѣте на 45 день и твърди, че тя дѣйствително има интелектуално произхождение. Гюйо мисли, че усмивката по произхождението си трѣбва да се счита за рефлекторно движение. Тидеманъ наблюдавалъ усмивка у дѣцата на втория мѣсець, а дѣйствителенъ смѣхъ — на третия.

Психологическото развитие на усмивката у дѣтето е много добръ изказано съ тия думи на извѣстния английски психологъ Талбо. „Усмивката се появява тогава, когато дѣтето започва вече да разпознава външнитѣ прѣдмети. Вниманието расте постепенно и става съсредоточително. Погледа започва да се задържа по-дълго врѣме върху прѣдметитѣ и дѣтето започва често да се обайва и удивлява отъ необикновеннитѣ гледки на нѣкои нови за него прѣдмети. Слѣдъ втората и третата недѣля изразитѣ на очудване започватъ да взематъ характера на удоволствие. Прѣвъ това врѣме лицето на дѣтето започва да взема сияещи характеръ, а слѣдъ 2 — 3 дена дѣтската физиономия започва да се измѣнява, и това измѣнение расте чувствително съ течени на врѣмето. Тая искра отъ усмивка бива много необикновена и извънредно много приятна за майчиното сърдце. Въ сжщностъ това е вече първата усмивка на дѣтето. Но никой не може положително да опрѣдѣли кога за първи пѣтъ дѣтето се усмихва и то съ пълно съзнание, че тая усмивка му донася извѣстна душевна наслада²⁾).

Наредъ съ тия изражения на дѣтското лице може да се забълбжи съ особенно внимание и навика у дѣцата да си мърдатъ устнитѣ и да се приготвяватъ по подражание на въз-

¹⁾ Fgger. Sur le Developpement de L' Intelligence et du Langage“.

²⁾ Mrs Talbot, „Papers on Infant Development“.

растнитѣ, за нѣкоо душевно изражение. Прайеръ различава три вида такова движение, мърдаше на уснитѣ, които се различаватъ по своето произхождение. Още въ първитѣ часове на дѣтския животъ може да се забѣлѣжи единъ видъ протягане на прѣдъ на устнитѣ у дѣтето, което не е нищо друго освѣнъ чисто импулсивно движение. Втори видъ движение на устнитѣ е забѣлѣзано у по-възрастнитѣ дѣца, когато пишатъ, чъртаятъ или рисуватъ. Такова свиване и разпушане на устнитѣ у дѣтето се забѣлѣзва едва къмъ 5-та недѣля, и въ много случаи се запазва като характерна чърта за прѣзъ цѣлия животъ. Трето движение на устнитѣ у дѣцата ние познато като „надуване“, което е признакъ на недоволство и сръдня. Това движение се явява много по-късно отъ първитѣ двѣ и то не се присоява чрѣзъ подражание, както първитѣ, а иде по наслѣдство въ рода.

Въпрѣки това *цѣлуването*, каго експресивно изражение, не е наслѣдственно движение, а е придобито въ живота. Нѣкои народи напр. не знаятъ цѣлуването и нейното значение. Ний не трѣбова да приучваме отрано дѣцата къмъ цѣлувка, защото тѣ до втората и третята година даже още, съвършено не разбираатъ значението и.

Сжщо така и първия *плачъ* не може да се счита като изразително движение (т. е. като съзнателно изражение на извѣстно чувство). Едни психолози търсятъ причинитѣ на плача въ страха отъ осамотеното състояние на дѣтския животъ, въ глада, или нѣкъ — въ болкитѣ. Всички обаче се съгласяватъ, че плача указва много силно влияние върху складане първичнитѣ елементи на характера у дѣцата.

Първия плачъ на дѣтето е нищо друго освѣнъ единъ крѣсъкъ, въ него нѣма още изражение на гласовитѣ интонации. Прѣхода отъ безсмисленния крѣсъкъ къмъ изразителнитѣ гласни звукове (защото различнитѣ плачове изражяватъ различни душевни състояния), се забѣлѣзватъ чакъ на 2-я мѣсець, а по нѣкога чакъ на 3-я мѣсець.¹⁾

Плачъ съ сълзи. Както и да плачатъ, колкото и да плачатъ новороденитѣ дѣца никога не плачатъ съ сълзи както се случва у възрастнитѣ. Много късно се забѣлѣзватъ такива сълзи у дѣцата, а по нѣкога, въ нѣкои случаи даже и съвсѣмъ нѣма.

При едни дѣца първитѣ сълзи били забѣлѣзани въ края

¹⁾ Egger — сжщо съчинение.

на 3-та недѣля, при други — къмъ 4-та, 6-та, 9-та, 12-та, 14-та, 16-та и т. н. Сипътъ на Дарвина за пръвъ пътъ заплакать съ съълзи къмъ 12-та си недѣля. Споредъ него, дѣцата не могатъ да проливатъ съълзи по-рано отъ втория, третия, или четвъртия мѣсець. Отъ началото на втората година, дѣцата започватъ твърде често да плачатъ съ съълзи и легка полегка тоя плачъ започва да става като бѣлѣжитъ признакъ за укрѣпяването и развиването на волята имъ.

Махането и навеждането на главата като знакъ на съгласие или отказване се различаватъ съвършено по психологическото си значение отъ другитѣ движения. Махане главата назадъ е вродено рефлекторно или инстинктивно движение, а навеждането на главата напредъ е придобитъ навикъ отпослъ.

Дѣтето още до като е на една недѣля си маха назадъ главата, огдърива се когато е сито и не иска да сучи отъ майка си. Едновременно съ това огдърпване на главата дѣтето прави и други експресивни движения съ ржка, като че си иска да отсграни иѣщо отъ себе си. Въ изслѣдваніята си „първитѣ три години на дѣтския животъ“ Пере твърди, че тия движения прелегатъ положителенъ и опрѣдѣленъ характеръ едва чакъ на 15-и м-ць.

Разумнитѣ движения.

Най послѣ ний дойдохме до тая фаза на развитие на движенията, когато волята се явява като върховенъ ржководителъ на всички импулсивни и експресивни движения и когато започва да контролира всичкитѣ послѣжии на дѣцата и всичкитѣ имъ дѣйствия. Не можемъ, обаче да считаме, че отъ тоя моментъ е турено начало на волевата способностъ, защото тя не съществува и не може да съществува като иѣщо психологически независимо отъ другитѣ душевни проявления. Чрѣзъ волевитѣ проявления ний можемъ да сждимъ характера и степенъта на дѣйствие у личността, слѣдъ като започнатъ произволнитѣ и разумнитѣ движения. Тия движения по скоро сж и могатъ да ни послужатъ като признакъ, че дѣтето вече е станало съзнателенъ ржководителъ на своята собствена дѣйностъ.

За да може, въ пълнага смисълъ на думата, дѣтето да извършва разумни или произволни движения, то трѣбва прѣдварително да направи иѣколко незолни движения. Но дѣтето, както и възрастния чозькъ, не може иѣщо да *съзиде* отново; то може да комбинира или да разложи, да анализира или

да обобщи материала, който има на свое разположение. И най-голямтѣ човѣшки способности, наистина не се проявяватъ въ нищо друго, освѣнъ въ незначително измѣнение, разлагание, събиране и при комбиниране на достигания материалъ. По тоя начинъ се вижда, че и дѣт.то не проявява нищо ново въ своитѣ воляви дѣйствия, а само дава просторъ на запазенитѣ отпрано непронизволни мускулни движения, като прѣдварително все чакъ сж биле познати на дѣтското въображение. Но за да може едно движение да се запази въ въображението, то все пакъ трѣбва да е било въ съзнанието. За да може дѣтето да си прѣдстави едно движение или въ неговото развитие, или въ слѣдствията му, трѣбва първоначално да го узнае чрѣзъ чувствата си: т. е. то трѣбва да види и да го наблюдава въ другитѣ, а даже да почувствува, че то само го е извършило *неволю*, — та послѣ чакъ да може да го извърши *произволю*. И така, ний виждаме, че разумнитѣ движения се присвояватъ и проявяватъ постепенно и настѣпватъ едва чакъ слѣдъ импулсивнитѣ, рефлкторнитѣ и инстинктивнитѣ движения. Напр., схващането на ржката въ началото прѣдставляваа чисто рефлкторно движение, но постепенно, слѣдъ много такива повторения, то най-послѣ се запомня; самото извършване на движението се натѣква на съотвѣтнитѣ умствени образи и на всички физиологически условия, отъ които зависи разумността на самото движение и неговото съзнателно проявление. По такъвъ начинъ нека ни стане ясно, защо когато има желание да се направи нѣщо или да се постигне нѣщо, вниманието ни се обрща къмъ прѣдмета и слѣдъ като се отмѣрягъ границитѣ за нуждата отъ движението или дѣйствието, тогава всякия процесъ ще се извърши разумно и съзнателно.

Отъ всичко изложено до тука се вижда много ясно, че разумното движение, въ пълничя смисълъ на думата, т. е. дѣйствието или постѣпката — винаги прѣдполага сжществуването на желание, внимание и най-послѣ на умствени образи. А отъ това пъкъ трѣбва да се изведе заключението (което е най-важно за насъ учителитѣ — възпитатели), че отъ малкитѣ дѣца не може и не трѣбва да се очаква сжщински дѣйствия и постѣпки къмъ съзнателно движение. И дѣйствително, въ течение на първитѣ три мѣсеца въ дѣтския животъ не може да се забѣлѣжи нито едно движение, което съ положителностъ да може да се нарече разумно движение. Тидеманъ забѣлѣзаль у едно 4 мѣсечно дѣте

първи опитъ *проп. волю* да държи въ ржцѣтъ си нѣкои прѣдмети. Друго дѣте къмъ 6-я мѣсець започнало да проявява способностъ къмъ настойчиво усилие. „То наблюдавало отварянето и затварянето на вратата и дълго време стояло до нея, до като не го взематъ родителитѣ му.“ Друго дѣте, когато се храняло случайно си ударило лъжичката о сѣда съ храната и той звънналъ. То веднага прѣмѣстило лъжичката въ другата си ржка за да узнае отъ дѣ иде тоя приятенъ звукъ, (Дѣ ето било на 11 м.).

По тия примѣри става явно, че вниманието на дѣтето може да се поддържа доста дълго време въ сръзка съ мускулнитѣ движения. Деветнадесетъ мѣсециното момиченце взема чорапкитѣ си и ги носи само на майка си да ги обуе. А въ време на играта си съ кубчета и др. то капи брагчетата си или сестригѣ си да му правятъ кжшчки. Чрѣвъ такава една неусѣтна дѣйностъ, дѣтето започва да се развива както умствено, така и физически.

Умѣнието да се наблюдаватъ неволнитѣ движения у дѣцата се придобива отъ дълга практика. Отъ тия наблюдения обаче можемъ да си изработимъ единъ положителенъ критерий за съществуването на волята у дѣцата. Тѣ по природа сж подвижни и свободно се прѣдаватъ подъ влиянието на своитѣ инстинктивни влечения и желанія. Има случаи, обаче, когато дѣтето може съзнателно като че ли да се въздържи отъ всѣкаквито движения. Забѣлѣзано е отъ много психолози какъ дѣте на 5 мѣсеца (отъ Дарвина); друго на 5 мѣсеца (отъ Пере); трето на 7 или 8 мѣсеца (отъ проф. Балвингъ) — *се въздържа* отъ стгрѣмлѣнието си да хване прѣдмета който е на близо до него. Сжщо така нѣкои дѣца могатъ да се въздържатъ отъ способността и разположението си да плачатъ, когато се заплашатъ съ наказание, ако не млькнатъ.

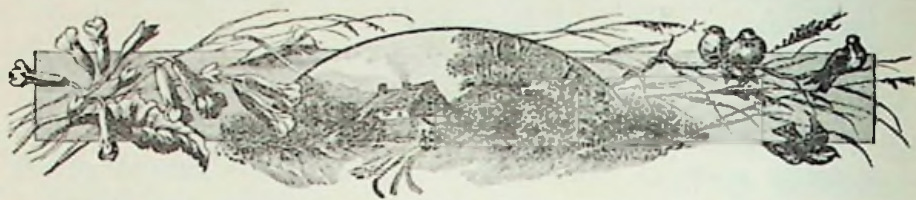
Ний можемъ най-послѣ да считаме за достатъчно това, което до сега казахме за желанието и вниманието. Въ пълния смисълъ на думата желанието е първия фазисъ отъ проявяването на волевия актъ; — сжщо така, и ни единъ волевъ актъ не може да се изяви на вѣнъ безъ участие на вниманието. Вниманието у дѣтето наистина, първоначално е много слабо и се проявява прѣкжснато, съ промѣжугъци. Дѣтето не може да бжде внимателно кжмъ това, което не му произвежда особно впечатление. Възбудителния факторъ трѣбва да бжде силенъ и

самото възбуждение трѣбва да прѣдизвиква отъ страна на дѣтето движения и често да се подновява.

Лесно можемъ да *прѣдизвикаме* вниманието на дѣтето, но мъчно можемъ да го задържаме за по-дълго врѣме. И тука имено ний трѣбва да се сирѣмъ, върху тоя характеренъ бѣлѣгъ на дѣтската природа, защото това обстоятелство именно прави дѣтето способно за възпитание. Макаръ че самото възпитание е единъ процесъ, който се развива постепенно и бавно, тоя процесъ трѣбва да се състои прѣди всичко, въ всаждане у дѣтската природа на добри навици, чрѣзъ подражанието, къмъ което то е наклонено.

Прѣв. Н. В.

G. Wanke.

Психология на училищната възраст.

I

Хигиена на духътъ.

Първата нужда, която усеща учителят при свикването си съ ученицитѣ въ класътъ е строгата индивидуализация на своитѣ възпитаници. Въобще, прието е за всички, че въ първитѣ години на училищния животъ, учителят трѣбва да продължава работата на родителитѣ. Той е длъженъ да обрща сериозно внимание върху правилното обмѣтване на трудътъ съ почивката, на обуздаването на излишната фантазия у дѣцата и на правилното развитие на разсъдъка. Съ една дума, трѣбва да се внимава, да не би като развиваме умътъ чрезъ обучението по разнитѣ прѣдмети, да го доведемъ до тамъ, че отъ него да направимъ единъ енциклопедически рѣчникъ, а напротивъ, неговото развитие да става съразмѣрно съ другитѣ душевни способности.

II

Хигиена на афектитѣ.

Въ тази област грижитѣ на добрия възпитател сж много по-голъми и по тежки.

Въ душевния животъ на човѣка, самолюбието играе голѣма роль. Възпитателътъ трѣбва да се отнася особено прѣдпазливо къмъ ония ученици, у които е развито самолюбието. Кой лѣма да си припомни отъ миналитѣ ученически години, какво влияние на душата му е указвало несправедливото мѣрjenje,

грубитѣ думи, подигравкитѣ и др. подмѣтания както нѣкои учители иматъ лошиятъ обичай да отправятъ къмъ своитѣ ученици. Всичко това дѣйствува върху настроението на ученика, върху неговата работоспособностъ, а изобщо — и върху неговото душевно развитие. Ако има нѣкой да се мъмри или изобличава въ нѣщо, нека това да става на самѣ. мѣжду двѣ очи, безъ свидѣтели. А напротивъ, ако има да се искаже нѣкоя похвала и насърчение, това може да стане и въ присѣдствието на всички. Съ това, не само че се поддържа прилежаннето на ученика, но чрезъ това се влияе и върху самолюбието на останалитѣ присѣдствующи, понеже у тѣхъ се пробужда чувството на съравнение. Трѣбва обаче да се слѣди това самолюбие да не прѣмине въ тщеславие, или въ болезнено самолюбие, което да сложи своя печатъ върху бѣдния душевенъ животъ на възпитаницитѣ.

Трѣбва да се прѣдпазва дѣската душа отъ излишни вълнения. И тука пакъ може да се дойде до крайностъ. Прѣкалената прѣдпазливостъ може да доведе до отслабване на душевнитѣ сили и да направи дѣбето неспособно къмъ душевно развитие.

Извънредно силнитѣ вълнения могатъ да развиятъ до голѣма степенъ първостъта. Истерията е въ повечето случаи наследствена, въ $\frac{1}{3}$ случаи, споредъ нѣкои лѣкари, тя се явява относля придобита, т. е. би могла и да не се развие, ако сж се назили всичкитѣ правила на психогиката. Опасно е за дѣцата настѣжването на половия кризисъ. Изъ многото явления на перевозностъ изъ училищния животъ, ще спомѣнемъ само за нѣкои. Такъв е напр. смѣхътъ у дѣцата, който изблика ненадейно, безъ да е имало или безъ да има нѣкаква причина. Тука вече има тѣнки психогигиески причини, които трѣбва да се изучаватъ обстойно и за които не трѣбва да се произнасяме прибързано и неоснователно. Никога, обаче, не трѣбва да се гледа на смѣхътъ на дѣцата, като на нѣкоя голѣма грѣшка отъ характеръ на нѣкоя умшлена простѣшка. Много учители, напр. свързватъ успѣха на своето класно прѣподаване съ смѣхътъ на нѣкои отъ ученицитѣ. Това се случва обикновено съ строгитѣ учители, които често нѣкти се омлакватъ отъ лошия и слабъ успѣхъ на своитѣ ученици. Коя е причината на това? Нека да изтъкнемъ истината. Има много учени възпитатели, които не умѣятъ да прѣдаватъ своитѣ знания на ученицитѣ. Има нѣкъ други които

изпитватъ особено удоволствие отъ прѣподаването. Не строгитѣ и учителѣтѣ господа педагози могатъ да бждатъ истински ръководители и наставници на младежта, а ония възпитатели, кои то сж можали да привлѣкатъ сърдцата имъ и които се движатъ отъ най-искренни побуждения. Такива учители могатъ да вникватъ въ дѣтската душа, тѣ гледатъ въ очитѣ имъ и забѣлѣзватъ най-малкитѣ имъ помисли и побуждения. Такива учители биватъ обичани отъ всички ученици и тѣ се прѣдразполагатъ къмъ прѣдмета имъ. Само въ едно такова умѣло и истински педагогично държане на учителѣтъ къмъ ученицитѣ, може да се търси желанія успѣхъ на възпитателното обучение, какъвто нашитѣ училища днесъ се стрѣмятъ да постигнатъ.

III

За учителя сж нуждни знания по психопаталогия.

Прѣзъ училищния периодъ на ученика се срѣщатъ сжщо такива физиологически особености, както и до училищния. Трѣбва учителѣтъ добрѣ да ги разпознава за да може да различава физиологическото отъ психологическото и паталогическото. Новитѣ и важни особености въ ученика настѣпватъ, щомъ той навърши 12—15 год. възраст. За всѣки единъ възпитателъ е пуждно да бжде запознатъ съ тоя тѣй важенъ периодъ. Ето какво е мнѣнието за него на бѣлѣжития нѣмски педагогъ: Emminghaus. Прѣзъ периода на 12—15-та год. възраст дѣцата се намиратъ въ тѣй нареченото врѣме на манията. Манията е обща и за съвършено здравитѣ душевно и за аномалнитѣ дѣца. Щомъ почне да се развива мускулатурата на дѣтето, щомъ започне да се увѣличава физическата сила, развива се и съзнанието. Веднага съ това настѣпватъ и другитѣ душевни настроения и промѣни. Въ дѣтската душа започватъ да се редятъ най-разнообразни картини отъ придобититѣ впечатления, всичко това развива до голѣма степенъ неговата фантазия, която дава просторъ и сила на афектитѣ, желанията и наклонноститѣ на юношата. Прѣзъ този периодъ мозачната функция е още слабо развита, чувствата сж по силни отъ разума, поради което дѣцата проявяватъ стрѣмление къмъ всичко, което е непозволено и което е въ противорѣчие съ правилата на доброто възпитание. Прѣзъ тоя периодъ, дѣцата ставатъ много прѣдизвикателни и дързо-

стици, измъчватъ животнитѣ, биятъ по-малкитѣ си братя и сестри. У нѣкои дѣца се появява умраза къмъ родителитѣ и къмъ благинния домъ. Тѣ бѣгатъ на улицата и се прѣдаватъ на разни игри, а понѣкога се увличатъ и въ прѣстѣпления, за които падатъ и въ затворъ. Всѣко едно запрѣтяване, наказание и мѣрzenie възбужда у тѣхъ злоба и ненависть. Искатъ на сила да диктуватъ не само на по-малкитѣ, но и на по-голѣмитѣ.

Всички тия епизоди изъ живота на дѣцата прѣзъ тази възраст сж близки до манията, но иматъ своя главенъ източникъ въ аномралното физическо развитие на организма което въ резолгатъ довежда до нервно растройство. Много рѣдки случаи има, когато тжива дѣца иматъ охота за успѣшно продължаване на своитѣ училищни занятия, по-вечето отъ тѣхъ биватъ увличани до толкова, че ставатъ лоши ученици, които повтарятъ класоветѣ и не могатъ да завършатъ до край своето образование.

Настѣпва периода на половото развитие. Въображението се развива за смѣтка на паметъта и др. душевни способности. Дѣцата ставатъ много придирчиви и раздражителни. Като че ли ставатъ нѣкакси слабоумни и тжноумни. Обичатъ да се занимаватъ съ парадоксални противорѣчия и др. глупости, които искаватъ прѣлъ общество, безъ да мислятъ много. Отъ направенитѣ изслѣдвания е констатирано, че 23% до 11% отъ ученицитѣ въ тази възраст се поддаватъ много лѣсно на внушение. Ето защо за педагога — възпитателъ е най-важенъ този периодъ, прѣзъ който може силно да се въздѣйствува върху ученицитѣ за полагане здрави начала на тѣхното правилно и добро нравствено развитие. Добриятъ учитель трѣбва да разбира добрѣ законитѣ по които се развиватъ душевнитѣ способности у дѣцата и споредъ тѣхъ да нагажда възпитателнитѣ срѣдства

Разсѣянностьта, невниманието и др. подобни психогогически причини, които прѣчатъ за постигане успѣхъ при обучението, трѣбва да се прѣмахватъ не съ грубата сила или др. непедagogични наказания, а — да се искореняватъ основно, чрѣзъ психopedagogически срѣдства и методи, които съврѣмената педагогика прѣпоржчва.

Има чести случаи на истерични дѣвици—ученички и неврастични ученици, съ тѣхъ трѣбва, прѣди всичко да се справи учителятъ — лѣкаръ, та отпослѣ да се прѣдаде въ ржцѣтъ на педагогътъ възпитателъ.

Отъ всичко изложено до тука, въ първата и втората частъ на тази статия по *психологията*, се разбира добръ, че за единъ добъръ възпитателъ, за родителитѣ и учителитѣ сж нуждни знания по антропологията, физиологията, паталогията и психологията на дѣтския организъмъ, безъ които знания тѣ не могатъ да направятъ никакви подобрения въ нравственното възпитание. Само по тоя вѣренъ и траенъ пътъ може да се очаква подобрене на нашето възпитание, отъ което не сме доволни, ние учителитѣ и родителитѣ на дѣцата.

В. Н.

Физически слабитѣ и болни дѣца.

I. Рахитизма у дѣцата.

* * *

Нѣма нужда да казваме, че ония дѣца, които се раждатъ физически слаби и болни, тѣ иматъ най-голѣма нужда отъ по-добро отглеждане. Има, често пѣти, случаи когато едно болно родено дѣте създава най-голѣми грижи на родителитѣ, които се страхуватъ за живота му.

Ние ще имаме за цѣль, въ тази статья, да запознаемъ родителитѣ съ по-важнитѣ страни на въпроса за ония дѣца, които се раждатъ физически слаби и които идватъ на бѣлъ свѣтъ ведно съ своитѣ болести.

Прието е да се знае, че онова дѣте, което се ражда между 28-та недѣля отъ бременността на майката и нормалния срокъ опрѣдѣленъ за носене на плода, т. е. 38 недѣли, това дѣте се нарича на обикновенъ езикъ *недоносче*. Такова ненаврѣме родено дѣте се различава отъ роденото на врѣме, съ своето недоразвитие на организма и съ своята нежизнеспособностъ, макаръ че, при благоприятни условия на отглеждане, то може да остане живо и за по-дълго врѣме да расте и да се развива, както всички здрави и на врѣме родени дѣца.

Тежината на недоносчето рѣдко може да надмине 2,600 к. гр. а по нѣкога не може да достигне и до 1,400 к. гр. Дължината на тѣлото му достига отъ 40—48 сант. Кожата на тѣлото му бива много спривава и хладна на пипане. Температурата на тѣлото достига отъ 35'—32' Ц. (28 до 25 R). Биенето на пулса едва може да се усѣти съ тржбата, дишането му е слабо, гласътъ пискливъ и отдѣлянето на пикочта е по слабо. Къмъ всички тия признаци трѣбва да прибавимъ и другъ важенъ физически недостатъкъ, че такива дѣца не могатъ да сучатъ отъ пепкитѣ на майка си. Въ дробоветѣ имъ често се по-

явяватъ болезнени процеси и слузистата кожица въ устната имъ кухня често се покрива съ пъпчици и пукнатини.

Такива слабо-родени и болни дъца могатъ да оживѣятъ за по-дълго време слѣдъ раждането, само ако се заематъ родителитѣ имъ сериозно съ тѣхното систематическо лѣкуване и отглеждане. По такъвъ начинъ, може и най-слабото дѣте да се засили и да се закрѣпи много повече, отколкото е било дѣтето родено здраво и безъ никакви физически недъзи.

Ще дадемъ нѣкои елементарни опѣтвания и съвѣти за първоначалното отглеждане на такива слаби недоносчета.

Първата грижа на родителитѣ е да повиятъ дѣтето въ вата, да го затоплятъ съ бутилки гореща вода, за да се повиши температурата на тѣлото му. За извънредно слабитѣ недоносчета се прѣпоръчва да се поставятъ веднага слѣдъ раждането имъ въ нарочно изнамѣрената люлка отъ Д-ръ Креде. Тя се състои отъ два дървени сандѣка вложени единъ въ други като по между имъ е оставена доста голѣма междина, която се напълва съ лоши прѣводници на топлината като: кѣсове отъ книга, слама, пера и пр. На дъното на вътрѣшния сандѣкъ се турятъ единъ редъ сгорещени тухли. Дѣтето се поставя надъ тухлитѣ въ една мрѣжата люлка. Туря се отъ страни една мокра гъба и единъ термометръ и се затваря отгорѣ съ стъкленъ капакъ, надъ който има отверстия за поемане на чистъ въздухъ. Освѣтъ този апаратъ има и други, тѣй наречени „инкубатори“, които иматъ много посложна направа и коствуватъ по-скѣпо, поради което не сж толкова разпространени, както апарата на Д-ръ Креде.

Така поставено дѣтето, въ опрѣдѣлено време трѣбва да се подсуква съ майчино млѣко. Понеже много отъ недоносчетата, както и по-рано казахме, не могатъ да сучатъ, тогава имъ се дава млѣко съ малка лъжичка или съ обикновенитѣ стъклени машинки, обаче пакъ отъ майчиното млѣко. На всѣки 1—2 часа, дѣтето трѣбва да взема отъ 20 до 40 грама млѣко. Ако майката нѣма млѣко, тогава се взема доилка, ако и такава нѣма, тогава се дава разредено кравешко млѣко и подсладено съ захаръ.

Има, обаче, много случаи, когато дѣтето се ражда здраво, но слѣдъ нѣколко часа или дни се поболява и отслабва много.

Обикновено у такива дъца се появява болестъта *рахитизмъ*, или наречена още — *английска болестъ*. Признацитѣ на тази бо-

лестъ сж: отслабване на костната, мускулната и нервната системи, поради което се констатира отравяне на цѣлия организмъ на дѣтето, което отравяне е дошло отъ хранителнитѣ органи.

Признацитѣ на тази болестъ се появяватъ едва къмъ второто или трето полугодие, къмъ 12—18 мѣсець отъ раждането. Може съ положителностъ да се твърди, че 70% отъ дѣцата се раждатъ или отпослѣ придобиватъ рахитизма.

Тази болестъ спира нормалното растене и развитие на дѣтския организмъ. У такива дѣца зѣбитѣ поникватъ късно, тѣ късно почватъ да вървятъ, а по нѣкога и краката имъ биватъ малко или много криви, но отпослѣ се изправятъ.

Тази болестъ, често пжти бива придружени съ парализация, слабоумие, идиотизмъ и др. болести, въ дихателнитѣ и пищеварителнитѣ органи.

Първитѣ срѣдства за излѣкуването на тази лоша дѣтска болестъ сж: добро хранене на дѣтето, чистъ и свѣжъ въздухъ и най-голѣми грижи и старания отъ страна на родителитѣ. Морскитѣ топли бани спомагатъ на дѣцата рахитници, но и тѣ трѣбва да се правятъ по особенъ начинъ и по прѣпоржката на лѣкарь. Ако не могатъ да се правятъ топли морски бани, тогава такива се правятъ дома. Въ една вана се туря вода на около 35° Ц. (28 R). размѣсена съ морска солъ (на 500 гр. солъ отговарятъ 25 литри вода). Такива вани трѣбва да се правятъ на дѣтето прѣзъ день и да се държи въ водата отъ 10 до 15 минути. Осивнѣ банитѣ спомага и масажа, направенъ отъ опитно лице, чрѣзъ масажа се усилва дишането и кръвообращението, а въ сжщо врѣме се укрѣпватъ и мускулитѣ. Особено трѣбва да се пазятъ дѣцата отъ навѣхване, искълчване и др. болести, които се появяватъ вслѣдствие слабостта на тѣхния грѣбначенъ стълбъ.

2. Туберкулозата у дѣцата,

Днесъ туберкулозата се счита като единъ най-силенъ бичъ за човѣчеството. Тя заразява и мори стари и млади, малки и голѣми. Статистиката показва, че отъ всички смъртни случаи у дѣцата, 40% умирагъ отъ туберкулоза.

До скоро лѣкаритѣ мислѣха, че тази болестъ иде по наслѣдство отъ възрастнитѣ у дѣцата, но днесъ това мнѣние е отчасти измѣнено. По наслѣдство може да се прѣдаде само фи-

зическата слабостъ отъ родителитѣ на дѣцата, а главно — нѣкон разстройства въ органигѣ на кръвообращението, дишението и пицеварението.

Изобщо туберколозата трѣбва да се признае като една отъ най-заразителнитѣ болѣсни. Малкото дѣте може да се зарази отъ майка си, отъ кърмачката, или отъ други лица, които сж около домашнитѣ. Въ повечето случаи туберколознитѣ бацили (Коховитѣ плочици) прониквагъ въ организма чрѣзъ въздуха, по дихателнитѣ органи и се загниждватъ въ жлѣзитѣ, разположени около разклоненията на дихателната трѣба. Шломъ се настаиятъ тамъ, тѣ започватъ веднага своята гибелна и разрушителна дѣйностъ: отравягъ организма или се затварягъ въ едни пашкулчета и чакатъ най-благоприятенъ моментъ да започнатъ свояга работа. Такива благоприятни моменти за развитие на туберколознитѣ бацили се явяватъ прѣзъ врѣмето на кьоклюша, инфлуенцата и бронхита у дѣцата.

Дѣте, което е заразено отъ туберколоза още отъ началото на своето дѣтство, прѣдставлява една печална картина: пицеварителнитѣ му органи сж разстроени, температурта на тѣлото му бива непостоянна, а понекога цѣлото му тѣло бива обсиано съ едни дребни пшчици. У по възраснитѣ дѣца, туберколозата заразява веднага бѣлитѣ дробове. Дѣтската бѣлодробна туберколоза, обаче въ много отношения се различава отъ бѣлодробната туберколоза у възраснитѣ. Както у възраснитѣ, така и у дѣцата, когато организма е силенъ, може да отстои на разрушителната работа на бацилитѣ въ дробозетѣ. Въ такива случаи болѣстьта тече по-бавно. Въ такива случаи организма на дѣтего слабѣе бавно и омлада незабѣлѣзано, до като настъпи смъртъта.

По нѣкога туберкулозния бацилъ се разпространява въ мозъчнитѣ ткани. Въ такива случаи се появява страшна болѣсть — туберкулозно възпаление на мозъка, което уморява дѣтето много лесно. По своитѣ външни симптоми тази грозна болѣсть мъчно може да се познае, понеже много прѣлича на кагаръ въ пицеварителнитѣ органи, на малокръвие и др. подобни болѣсти.

Заразата на туберколозата може да дойде у дѣцата и чрѣзъ храната, въ пицеварителния и стомаха, а отъ тамъ да се прѣдаде на дихателнитѣ органи и бѣлитѣ дробове. А тя може да се яви и въ кожата, въ коститѣ и т. н. т.

3. Скрофулитъ у дѣцата.

Характернитъ бѣлѣзи на тая болѣсть у дѣцата сж подупа-нето на лимфатическитъ жлѣзи около шията. До скоро се мис-леше, че и скрофулитъ се зразяватъ сжщо така, както тубер-колозата, чрѣзь особенъ видъ бацили. Срѣщатъ се чести случаи, които даватъ признаци сжщо такива, каквито има туберколозата прѣзь първия периодъ на развитието си.

Отъ изслѣдванията, които специалисти лѣкари напоследъкъ сж направили може да се каже положително, че скрофулитъ сж една болѣсть наследствинна. Понеже туберколозния бацилъ не може непосредствено да се прѣдаде отъ майкага на плода, то прѣдаването на болѣстьта става чрѣзь отравянето на кръвта, което се проявява въ скрофулитъ. Така се обясняватъ случантѣ, дѣто отъ туберколозни родители се раждатъ дѣца съ скрофули.

У дѣцата се срѣщатъ два вида скрофули.

Единъ видъ скрофулозни дѣца биватъ съ широко подути лица и съ подути жлѣзи на шията и врата; а втори видъ дѣца биватъ блѣди и сухи съ подвижни и жилести мускули, но по шията или врата пакъ се срѣщатъ характеристичнитъ язви на скрофулната зараза.

И въ двата случая, у такива дѣца, често се явява възпа-ление въ очитъ и ушитъ, болести въ устата и др. дихателни органи.

Не ще съмнѣние, че веднажъ прѣдадена по наследства болѣстьта ще продължава да се развива, ако дѣтето не се лѣ кува систематически.

Тия сж главнитъ чърти на туберколозата и скрофуса у дѣцага.

Първата грижа на родителитъ, които иматъ една отъ тия опасни болести въ домътъ си е, да взематъ най-ефикасни мѣрки за лѣкуването на болнитъ и да се погрижатъ за ограничаване и правене невъзможно по-нататъшното заразяване.

Туберкулозната майка по никакъвъ начинъ не трѣбва да кърми сама дѣтето си; не трѣбва да го цѣлува и да го държи даже въ себе си, особено нощъ. Въ кжща дѣто има малки дѣца, не трѣбва да се държатъ слуги или слугини заразени отъ туберколоза или скрофули.

Дѣтето трѣбва да живѣе хигиенично, на чистота, слънче-вата свѣтлина и свѣжиятъ въздухъ трѣбва винаги да проник-

вагъ въ неговага дѣтска стая. Особено внимание трѣбва да се обраша и на хранението му. Чрѣзь млѣкото могатъ да се прѣд-
датъ микробитѣ на разни заразителни болѣсти, отъ възраститѣ
на дѣцата. Ето защо е необходимо, кравата отъ която ще се
взема млѣко за дѣцата да бжде добрѣ прѣгледана отъ единъ
ветеринарентъ лѣкаръ и единъ обикновенъ, които да се произне-
сатъ за нейното здравословно състояние.

Каго прѣдпазителни хигиенични мѣрки се прѣпорѣчватъ
чести прѣгледи медицински отъ особени комисии, които да по-
сѣщаватъ почти всѣка седмица всички училища, дѣтски сиропи-
талища, ясли, пансиони, забавачници и пр.

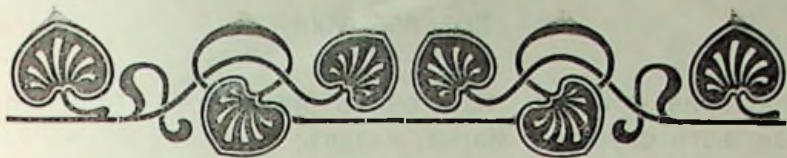
Наредъ съ това трѣбва въ по-главнитѣ крайморски или
планински градове да се откриятъ специална санаториуми за ту-
беркулозни и скрофулни дѣца.

Морскиятъ въздухъ и морскитѣ бани сж много полезни за
дѣца, които страдатъ отъ туберкулоза или отъ скрофули.

Другъ единъ важенъ въпросъ за родителитѣ на такива бол-
ни или заразени дѣца е, дали трѣбва да се дадатъ въ училище
и кога? Този въпросъ, обаче родителитѣ трѣбва да го обмис-
лятъ и разрѣшаватъ не сами, а съ лекарѣтъ, който е въ тече-
нието на болѣстѣта, и който може да се произнесе най-добрѣ
за настоящето и бждещето здравословно състояние на дѣтето.

М. Б-ска.

ЯГОДИ.

(Разказче).

Веднажъ единъ старъ войникъ, едина кракъ на когото билъ дървень, дошелъ въ едно село и ненадѣйно се разболѣлъ. А защото не можалъ да продѣлжи пътя си, билъ принуденъ да лежи въ една стая на гола слама. Отъ день на день му ставало по-мжчно по тежко!

Въ сжщото село живѣялъ единъ бѣденъ дърводѣлецъ. Той ималъ едно много добро момченце, което казвали Жарко.

Като се научилъ Жарко за нещастieto, което сполетоло стария войникъ, чувство на умиление и жалъ изпълнили сърдцето му. Всѣки день го спохождалъ той и му давалъ по нѣколко стоти ки.

Единъ день, когато Жарко билъ при болния войникъ и му поднасялъ пари, този му казалъ почти съ плачевенъ гласъ:

— Мило дѣте, днесъ азъ се научихъ, че и твойтъ ридители сж сиромаси . . . Кажи ми, моля ти се, отъ гдѣ вземашъ паритѣ, що ми носищъ?! . . . Азъ прѣдпочитамъ да умра отъ гладъ, отколкото да приема една стотинка, съ която да ощедея бѣднитѣ ти родители! . . .

— Дѣдо, не се безпокойте . . . отговорилъ учтиво Жарко. Паритѣ, които ви нося, печеля по честенъ начинъ . . . И вѣрвайте ме, азъ ни най-малко не ощетавамъ родителитѣ си . . .

— Тогазъ кажи ми, мойто момченце, какъ ги печелишъ?! — попиталъ съ трѣперящъ гласъ стария войникъ.

Ще ви кажа, болни старче . . . отвърналъ Жарко. Азъ ходя чакъ въ трето село на училище. Бѣски день минавамъ прѣзъ една горичка, въ която има много ягоди. Всѣка сутрунь азъ набирамъ по една кошница, която отнасямъ на пазаръ и продавамъ. Полученитѣ пари донасямъ Вамъ . . . Родителитѣ ми знаятъ това и често ми говорятъ: — Има и по-бѣдни отъ насъ, и ние сме длѣжни да имъ помагаме, колкото можемъ“ . . .

Стария войникъ, изъ очитѣ на когото бликнали сълзи, като слушалъ Жарка, казалъ;

— Добро дѣте, нека Богъ благослови и тебъ и твоитѣ родители! , . .

* * *

Не слѣдъ дълго прѣзъ сѣщото село миналъ единъ старъ офицеръ. Научилъ се той отъ гостилничаря, при когото спрѣлъ, за болния войникъ и поискалъ да го види.

Когато офицера се намѣрилъ при войника, послѣдния съ сълзи на очи му разказалъ, какъ би умрѣлъ отъ гладъ, ако да не било едно добро момченце, което всѣки день го спохождало и му донасяло пари

Сфицерътъ останалъ очуденъ отъ това дѣтско мило-сърдие. И рекълъ той на болния войникъ: Когато едно дѣте е направило за тебъ толкова, то азъ, твоя старъ генералъ, при когото дълги години си служилъ, съмъ длъженъ да се погрижа за участъта ти

И той веднага се разпоредилъ да принесеть болника въ гостилницата, и тамъ на негова смѣтка да го хранятъ и гледатъ, до като оздраве

Генералътъ питалъ и за Жарковитѣ родители. Узналъ той гдѣ живѣятъ и ги посѣтилъ. Като видѣлъ Жарка, съ развълнуванъ гласъ му казалъ:

Добро момченце, твоето великодушие ме очуди
Ти си давало на единъ боленъ, старъ войникъ десетъ дни по десетъ стотинки За награда азъ ти давамъ тѣзи жълтици ;

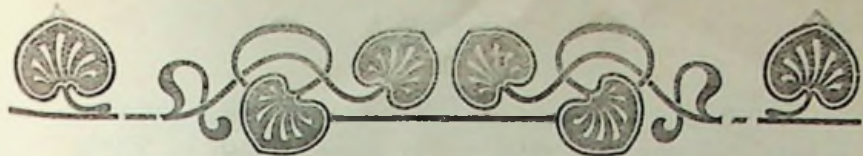
Бѣднитѣ Жаркови родители останали удивени, като видѣли толкова жълтици!

А стария генералъ цѣлуналъ Жарка и на раздѣла имъ казалъ:

Това е малка награда, по голѣма ще получишъ отъ Бога!

Прѣв. Люб. Бобевскя.

Анкета за изспѣждане причинитѣ на слабото наше възпитание и срѣдства за подобреніето му.

Въ тоя дѣлъ отъ списанието редакцията ще дава мѣсто на всички мнѣния по поздигнатия въпросъ, които ще ни с изпращатъ отъ родители и учители.

Мнѣние ченвърно.

1. Не считамъ, че сега дѣцата сж лишени отъ добро възпитание, защото, като се вземе въ внимание развитіето на нашия семѣенъ и общественъ животъ, не би могло да се очаква нѣщо по-вече. Нѣгдѣ има, може би, по възпитани дѣца, но затова пѣкъ тамъ почвата за тѣхното възпитание е свършено различна отъ тази, въ която сж поставени нашитѣ дѣца. На родители често имъ се струва, че тѣхнитѣ дѣца сж невъзпитани, поради това, че не имъ се подчиняватъ безусловно. А това е твърдѣ естествено, защото често пакти дѣцата чувствуватъ назадничавостта на своитѣ родители или възпитатели.

2. Безъ съмнение, защото съ своя редъ училището може да привие нѣкои добри качества у дѣцата като акуратность, вежливость, почитание и др. но то не може да даде пълно възпитание. Па и това което може да даде, е възможно само тогава, когато въ училището се поддържа редъ, въ нарушеніето на който, виновнитѣ трѣбва да се подвеждатъ подъ отговорность по единъ или другъ начинъ, защото най-малката отговорность въ това отношение навежда на убѣжденіето, че всичко това е само за форма и губи възпитателното си значеніе.

3. Не. То пуца въ обществено младежигѣ неподготвени. То не имъ дава нищо отъ ония практически познания, които сж тѣй необходими и липсата на които ги поставя въ твърдѣ стеснително положение. Тѣ добиватъ твърдѣ скромни почти нищолюбни познания относително страната, въ която не прѣмудрятъ, а така сжщо и относително ржководящитѣ принципи (норми) на нашия животъ.

4. Класнитѣ учители въ по-вечето случаи сж хора съ специално образование и тѣмъ мѣчно може да имъ се удаде тона дѣло. Вънѣ отъ това отъ възпитателя се искать не само знания, но и лични качества, които не могатъ да се изискватъ отъ всѣки класенъ учителъ.

5. Има нужда. Но прѣди всичко, на учителитѣ прѣдстои да спечелятъ довѣрието на родителитѣ, които поради една или друга причина отъ страна на еднитѣ или другитѣ не вѣрватъ на съврѣменното направление на нещата.

6. Изобщо злѣ. Блазѣ на тия дѣца които иматъ възможность да отраснатъ въ кръга на възпитани хора и да бждатъ ръководени отъ вѣщи хора прѣзъ ваканцитѣ. Тия послѣднитѣ сж рѣдки у насъ. Болшинството отъ дѣцата у насъ губять прѣзъ ваканцитѣ и по улицитѣ много отъ онова, което добивать въ училището.

7. Пълна откровенность мѣжду тѣхнитѣ учители — възпитатели и ученицитѣ. Защото само отъ учителитѣ си тѣ би могли да добиятъ по сериозни упжтвания; малко, много малко би могло да се разчита на родителитѣ. Изхвърляние на всички дисциплинарни мѣрки, разборъ на извършена постѣпка и изобличаване. Поучаване но не прѣслѣждане. Лошия може и да се не поправи, но добритѣ ще го избѣгватъ и не ще го криять. Да се обясни кога крението е най вѣдно.

8. По младитѣ постепено да се подготвятъ за да влизать въ извѣстни обществени мѣста. По възрастнитѣ да посѣщавать, ръководени отъ свонтѣ учители,—възпитатели

Офицеръ.

Мнѣние ценю.

1. Причината, за да нѣматъ дѣцата ни домашно възпитание, се състои въ слѣдното: 1) незнанието на най-елементарнитѣ правила отъ науката за възпитанието и 2) непригодността на домоветѣ двороветѣ и улицитѣ; вслѣдствие на което дѣцата живѣять и разтатъ както свѣрнатъ, безконтролно, и физически и умствено всѣко по своята природа и по подражание на другитѣ — въобще дѣцата получаватъ извѣртенъ видъ за прѣзъ цѣлия животъ, пълненъ съ мъжа, неволи и противорѣчия.

2. Дѣцата ни въ училището придобивать слабо, похврхността и неясно образование съ което мѣчно могатъ да си служатъ въ общежитието, къдѣто се доучавать, а възпитание

не придобиватъ никакво — не биватъ възпитани практически за бъдещи домакини и достойни членове на обществото, въ които отпослѣ се прѣвъзпитаватъ.

3. Не съмъ доволенъ никакъ отъ схоластичната ни училищна наредба, съ която само прѣуморяваме, измъчваме и отъпяваме дѣцата си, които излзатъ съ неприятни възпоменания отъ училищата (основни, сръдни и висши) — училищата ни не свѣтятъ и не отопляватъ като слъцето.

4. Нѣмамъ довѣрие въ школи учители, било основни, класни или професори, защото не сж подобрани подъ строгото отнѣнение на педагогията, та възпитаватъ, кой както зие, памѣри и умѣе, безъ да сж проникнати отъ принципа за *солидарностъ* и *смыслне* при обучението и възпитанието — колкого учители толкова и глави има.

5. Непрѣменно трѣбва да има взаимно съгласие въ възпитанието между родителитѣ и учителитѣ, за да не се противоречи прѣдъ ученицитѣ и да не се вързи въ разрѣзъ въ кѣщи и въ училище — въ всичко си противоречатъ учителитѣ съ родителитѣ, които нищо не знаятъ за възпитанието нито въ кѣщи, нито вънъ отъ нея.

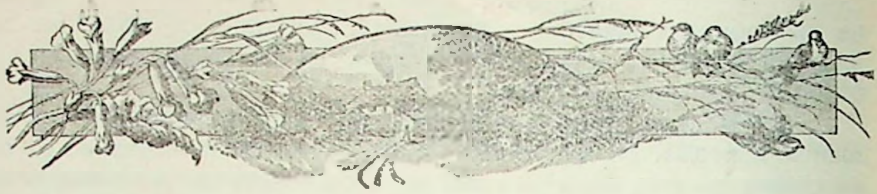
6. Улицата и обществото влияе зловрѣдно на безконтролнитѣ ученици: заблуждаватъ ги въ пѣкои неистински учения, подбуждатъ ги противъ родителитѣ и учителитѣ и ги приучаватъ на зловрѣдни навики за прѣзъ цѣлия имъ животъ, правя ги *уличници* — гамени, негодни за никаква сериозна и полезна работа.

7. Азъ прѣпоръчвамъ слѣдни сръдства за подобрене на възпитанието: 1) правилно възпитание физическо и душевно; 2) влияние на учителя съ безпорочния му и авторитетенъ животъ; 3) държавна и общественна грижа за това отъ вѣщи хора по възпитанието; 4) заставляване ученицитѣ да четатъ рзборно съдържателни и полезни книги въ читални библиотеки и въ дома; 5) разбори бесѣди, утра вечеринки, концерти и прѣястазлечия въ училища, домове, салони, прѣдъ учители, родители и общество, за да се вроди съревнувание и свобода.

8. Ако се възпитатъ споредъ общоприетата педагогическа система родители и учителитѣ, дали не ще се почна правилно всеобщо обучение и възпитание на ученицитѣ? Не стои ли просвѣщението на първо мѣсто не само на думи но и на дѣло? На наукитѣ, искусствата (просвѣщенеого) и изоминислеността ли трѣбва най-много да обърне вниманието си държавата, или само на военното искусство отъ безсъзнателни искусници?

Учитель.

Малки съобщения и реферанси.

1. Тръбви ли да се допускатъ родителитѣ да присъствуватъ при обучението?

Въ кн. II год. I на сп. „Педагогически прѣгледъ“ г. Д-ръ В. Николчовъ бѣше повдигналъ този толкова важенъ въпросъ, но за голѣмо съжаление и до сега никой отъ нашитѣ „стари“ и „млади“ педагози не се обади, да искаже мнѣнието си по него.

Въ тази хубава статия, покрай другитѣ мисли, г. Н. бѣ исказалъ и слѣднитѣ;

„Често се чуватъ горчиви оплаквания, че родителитѣ не се интересували за дѣцата си, както трѣбва, и че не указвали на училището почти никакво съдѣйствиє. До извѣстна степен това е право, но когато ще обвиняваме, ние трѣбва да бждемъ справедливи, а такива сме, ако при разглеждането на въпроса за влиянието и ролята на родителитѣ при училищното възпитание се запитаме: *могатъ ли родителитѣ да вършатъ нищо повече отъ това, което вършатъ, като се иматъ предвидъ условията, въ които сж поставени?* Дали училището, което най-много се оплаква отъ незаинтересованността на родителитѣ, се е погрижило да имъ подготви нуждната почва и условия за една активна отъ тѣхна страна намѣса въ дѣлото на училищното възпитание? Отъ родителитѣ се иска да не страиятъ отъ училището, да не бързатъ съ своитѣ похвали и укори по адресъ на това, което става въ училищната ограда, да не чакатъ всичко на готово, и въобще да се интересуватъ за възпитанието и обучението на учащата се младежъ, и то — не само отъ проста любознателностъ, но и отъ желание да спомогнатъ, съ каквото могатъ, за да обезпечатъ по-трайни и по-благодатни резултати. Тукъ, обаче, сме длъжни да направимъ една уговорка и да потърсимъ причинитѣ, които сж прѣдизвикали констатираната отъ мнозина незаинтересованность на родителитѣ за училището, защото само така ще можемъ

да бъдемъ справедливи въ заключенията си. Да допустимъ, че родителитѣ не вършатъ това, което се очаква отъ тяхъ и имъ се налага отъ самото положение, защото не милѣятъ за рожбитѣ си и не имъ сж скъпи интереситѣ имъ. би било крайно жестоко. По-приемливи сж другитѣ прѣдположения, че родителитѣ или не сж добръ освѣтлени по ролята, която трѣбва да играятъ, или пъкъ нѣматъ възможностъ да се намѣсятъ така, както се иска и както имъ диктува родителското чувство. Отъ признаването върността на тия двѣ прѣдположения, произтичатъ за учителството редъ задачи, по-скорошното реализиране на които се налага въ интереса на самата работа“.

Въз основа на тия разсждения, г. Н. намира, че родителитѣ иматъ право и трѣбва да се допускатъ при обучението, не съ целъ да контролиратъ учебно-възпитателната работа на учителитѣ, но — да могатъ по край това да се заинтересуватъ за онова, което се върши въ училището и да могатъ по тоя неуспѣтенъ начинъ учители и родители да се зближатъ, разбератъ, като възпитатели на едни и сжици дѣца.

Ние, напълно сподѣляме тоя възгледъ на г-на Николчева, но съ особено внимание върху една бѣлѣжка, която тоѣ самъ прави: *учителитѣ прѣдварително да се заематъ съ подготовлението на родителитѣ за по живо участие на тази или тѣдна роля.*

Стига толкова да говоримъ и пишемъ за сближение, а да не прѣдприемаме нито крачка напредъ къмъ реализираче на това, което проповѣдваме! На нашитѣ учители-пелагози е пръвъ святъ дългъ да прѣдприематъ редъ средства за реализирането на тѣзи хубава идея. Не лишенъ пътъ ние ще споменемъ че, *родителскитѣ дружби сж първата сигурна крачка, къмъ доброто и правилно отъговане на родителитѣ за изменение на технитѣ възпитателски задължения.*

2. Има ли нужда у насъ отъ дѣтски огнища — свѣрталища?

Слѣдъ привършването на учебнитѣ занятия въ училищата, дѣцата се освобождаватъ съвършено. До като ходятъ на училище, тѣ биватъ изложени на контролъ, както отъ страна на учителитѣ имъ, така и отъ страна на родителитѣ имъ.

Какво става съ дѣцата прѣзъ ваканцията?

На този въпросъ ще трѣбва да се намѣри истинския отговоръ. Ние трѣбва да шгаме, по-право не какво става съ дѣцата,

а какъ и да прикарватъ нашитѣ дѣца дългата лѣтна ваканция? Ваканцията е за умствена почивка, за разходки и за разтуха на лѣцата, които цѣла зима сж дишали прашния въздухъ въ нехигиеничнитѣ наши училища и чийто малки мозъци сж дошли до прѣтжпяване отъ умствени занятия.

Дали именно така полезно и приятно се използва дългата ваканция отъ нашитѣ дѣца? На този въпросъ ние ще отговоримъ отрицателно. Малко дѣца отиватъ съ родителитѣ си по разходки и др. курорти, много малко пъкъ се намиратъ подъ непосредствения надзоръ на своитѣ родители. Съ малки и много малки изключения, нашитѣ дѣца оставатъ прѣзъ ваканцитѣ на най-голѣма свобода. Тѣ излизатъ сутринъ рано, завращатъ се на обѣдъ, слѣдъ като се нахранятъ излизатъ пакъ и се завращатъ пакъ по късно вечеръ, когато изгладнѣятъ. Въ повечето случаи се завращатъ съ олрани дрѣхи, съ изрѣзани или прѣбити глави, нозѣ или ржцѣ. Дѣ сж биле и що сж вършили, това само тѣ знаятъ. Напразно майката и бащата искатъ да изтрѣгнатъ отъ дѣтето истината. Тя не се казва никога отъ дѣтето, а ще се научи отъ родителитѣ по околни пжтища. На много такива прѣкрити дѣтски порочни прѣстжпления, резултатитѣ биватъ много печални за дѣцата и за самитѣ родители.

Думата ни е, да се устройватъ и у насъ дѣтски огнища, или свѣрталища, дѣто дѣцата подъ контрола на своитѣ учители и възпитатели да могатъ всрѣдъ пѣсни и др. забавления да прѣкарватъ своето свободно врѣме не само приятно, но и полезно въ възпитателно отношение. Такива огнища има въ Германия и тамъ се наричатъ Kinderhorte.

Прѣзъ 1898 година г. Д-ръ Ст. Доневъ бѣше поделъ инициатива за въвеждането на тия дѣтски огнища и у насъ. Той направил една ваканция опитъ въ София и получи голѣми благодарности отъ родителитѣ на лѣцата.

Нека нашитѣ народни учители поне въ градоветѣ, да се заематъ съ устрояването на подобни дѣтски огнища, които ще постигнатъ напълно своята възпитателна задача. За да може, обаче тази инициатива да придобие извѣстностъ и популярностъ между учителитѣ, нужно е да се прѣпоржча тя отъ М-то на Н-то Просвѣщение съ едно окржжко, въ което да се дадатъ на учителитѣ опжтвания за начина по който да се ржководятъ дѣцата въ тия дѣтски огнища.

И безъ това, учителитѣ могатъ по своя инициатива да

прѣдприематъ откриването на дѣтски огнища, като се споразумѣватъ прѣдварително съ уч. власти и родителитѣ на дѣцата.

За да дадемъ възможностъ на нацитѣ читатели: родители и учители да се запознаятъ по-добрѣ съ организацията и цѣлитѣ на дѣтскитѣ огнища, ние намираме за добрѣ да дадемъ тукъ единъ отпечатъкъ на стария правилникъ, който сж имали дѣтскитѣ огнища въ София:

§ 1. Дѣтскитѣ огнища иматъ за задача да прѣдпазятъ отъ разваления улчченъ животъ огнѣзи ученици, та които прѣзъ свободното отъ училищни занятия време лишаватъ съответно занимание, добъръ изгледъ, и подходяще за развлѣчение мѣста. Изобило огнищата се нагърбватъ съ възпитателната задача на родителитѣ, като се стараятъ да допълнятъ това, което липсва на родителската къща.

§ 2. Понеже часоветѣ, коесто дѣцата ше прѣкарватъ въ огнищата, сж извънучилищно време тѣ не трѣбва да се заематъ съ сериозно обучение, а да прѣдставляватъ педагогически уредени забавления и отпочивки. Споредъ това, тонътъ и обикнитѣ на родителитѣ трѣбва да иматъ чисто семѣненъ характеръ, да бждатъ свободни и тѣ и ученицитѣ, безъ обаче да се достига до разюзданостъ.

§ 3. Срѣдствата, съ които огнищата се стрѣмятъ да постигнатъ цѣльта си, сж, разни игри, пѣни, рисувание, прочитване и разказване лежки стапийки, съответствующи на душевния ржстъ на дѣцата, ржчна работа и ржколѣние, разходки. При хубаво време почти всичко това на открито.

§ 4. Занятията въ огнищата траятъ прѣзъ ваканцията отъ 5 — 11 часа прѣдъ обѣдъ, и 2 — 5 слѣдъ обѣдъ, а ако таква се отворятъ и прѣзъ течението на учебната година, занятията траятъ всѣки день отъ 4 до 6 часа, а въ срѣда и сѣбота 2—6 слѣдъ обѣдъ.

§ 5. Въ огнищата се приематъ ученици и ученички, подлежащи на задължително обучение (I—IV отдѣление г.сп II класъ).

§ 6. Занятията сж безплатни за бѣдитѣ, а дѣцата на по-заможнитѣ родители плащатъ по 5 лева за цѣлия ваканц. очень курсъ и 8 лева за курса, който би се отворилъ прѣзъ течението на учебната година.

§ 7. Отъ събраитѣ отъ такса, както и отъ доброволни пожертвования и публични забавления, суми се, покриватъ разноснитѣ по разходкитѣ, и екскурзитѣ на ученицитѣ, каквито

разходки могат да станат и по железница, купуват се материали за ръчна работа играчки и пр. Остатъкът от сумитъ може да послужи за образуване единъ фондъ за бъдещитъ ваканционни колонии.

§ 8. Ученицитъ въ училищата се раздѣлятъ въ три курса споредъ курсоветъ на основното училище (доленъ, срѣденъ и горенъ) и сж всѣкога смѣсени момчета и момичета заедно.

Ако ученицитъ сж много, образуватъ се паралелни курсове, въ всѣкога смѣсени. Но на единъ ръководител не трѣбва да се падатъ повече отъ 80 дѣца.

§ 9. При забавленията на открито мѣсто, при игритъ, пѣшето и пр. ученицитъ отъ разнитъ курсове се размѣсватъ и групиратъ споредъ изискванията на случая.

§ 10. Ръководителитъ въ училищата надзиратъ дѣцата, ръководятъ ги въ игритъ, занимаватъ ги, приучватъ ги на добри обноски и се стараятъ въобще да направятъ прѣбиването имъ въ училището по възможности приятно и полезно.

§ 11. Ръководителитъ контролиратъ редовното посѣщение и за чести отсъствия и лошо поведение съобщаватъ на родителитъ.

§ 12. Нѣкои по-разпуснати дѣца трѣбва да се взематъ полъ по-строгъ надзоръ, а въ краенъ случай и да се отстранятъ отъ училището за нѣколко дни. За изключване, обаче, и дума не може да става.

§ 13. Ръководителитъ изискватъ отъ дѣцата да идватъ редовно и точно въ опрѣдѣленитъ часове, да се държатъ чисто и да се разговарятъ прилично и учтиво помежду си.

§ 14. Училищата стоятъ въ всѣко отношение подъ надзора на министерството на Н-то Просвѣщение.

— Изработването на единъ добъръ правилникъ за дѣтскитъ училища се намира въ зависимостъ съ мѣстнитъ условия, затова много отъ изброенитъ тука точки въ този правилникъ могатъ да се измѣнятъ и допълнятъ споредъ нуждитъ.

Ние се ласкаемъ отъ вѣрата, че ще има учители, които имъ да скъпятъ своя трудъ и време да се заематъ съ устройването на подобни дѣтски училища поне въ по-големитъ наши окръжни градове.

3. Трѣбва ли дѣцата да пиятъ чай и кафе.

Както въ най-старитъ времена, така сжшо и днесъ у дѣцата главно средство за спазване живота и продължаване

существоването е било развитието на тѣлесната имъ сила. Развитието на умственитѣ сили е вървяло по-бавно. Съ течение на врѣмето, когато нуждитѣ за живота на чловѣка станали по-голъми, а условията за существоването по-трудни, тѣлеснага сила, само по-себе, не е била вече достатъчна за поддържане живота. Усилията за изнамѣрване срѣдства за живота и да се получаватъ тѣ по-лесно сж способствували за умственото развитие на чловѣка. Умственото напръгане при извѣстни работи, по нѣкога бива толкова голѣмо, щото бързо се изчерпва запасътъ отъ първата енергия, която, въ извѣстно количество и врѣме, всѣкога се намира у хората. Когато отъ нуждитѣ за существоването се налага на чловѣка да извърши по-вече умствена и тѣлесна работа, той може да извърши и тая работа, ако възбуди мозъка си искусствено, съ вънкашни срѣдства. Послѣднитѣ сж виното, ракията, чая, кафето, тютюпътъ и пр. Тѣхното дѣйствиe, когато чловѣкъ ги пие, се състои въ възбуждане къмъ по-голъма дѣйностъ на мозъка и въобще на всичкитѣ органи на тѣлото. Но това става за смѣтка на този запасъ отъ енергия, който е вложенъ, въ извѣстно количество, въ мозъка и другитѣ органи на чловѣка. Тази сила може да бжде употребена въ по-късо или по-дълго врѣме. Дѣйствието на кафето, чая и др. е именно таково, че тѣ помагатъ за изхарчването въ кратко врѣме човѣшката сила, когато по-прѣди, въ по-старитѣ врѣмена, се е изхарчала по-бавно.

Употрѣбата на кафето и чая трѣбва да има оправдание само въ тѣзи случаи, или когато човѣшката сила е почти изчерпана, или когато въ едно късо врѣме трѣбва да се развие голѣма сила. Тѣзи състояния се срѣщатъ у старитѣ хора или у възрастни лица, когато въ извънредни случаи трѣбва да извършатъ усилена работа (особенно умствена). Тѣза състояние почти не се срѣща у дѣцата и юношитѣ. Тѣ иматъ вложенъ въ себе си голѣмъ запасъ отъ сила, и рѣдко се изисква отъ тѣхъ извънредно напъжение на силитѣ. Така щото, дѣцата не се нуждаятъ отъ питиетата, които да възбуждатъ появата на голѣми сили. Тогава, съ каква цѣль нашитѣ майки даватъ на дѣцата си да пиятъ кафе, или чай? Даватъ ги като храна, особено при сутрѣшната имъ закуска.

Много майки правятъ сутрѣшната закуска на свитѣ дѣца само съ хлѣбъ и чай, или кафе, като мислятъ че съ това тѣ имъ даватъ здрава и силна храна. Обаче въ сжщностъ, тѣ не

само че не имъ даватъ такава, но ги излагатъ на опасностъ, която въ бъдеще се проявява. Извѣстно е, че чая и кафето не съдържатъ почти никакви хранителни вѣщества по която причина тѣ нѣматъ никаква цѣнностъ като такива, защото всѣка една храна трѣбва да съдържа въ себе си бѣлтъкъ, клѣстини и нишеста (или захарь), наедно или по отдѣлно. Наисгина, чаятъ или кафето се пиятъ съ захарь, който е хранително вѣщество, но въ такъвъ случай послѣдниятъ би могълъ да се даде само като такъвъ, или наедно съ друга нѣкоя храна, защото чаятъ или кафето не само че нѣматъ качествата на една храна, или на едно безразлично вѣщество за организма на дѣтето, но тѣ сж чисто и просто вредни за послѣдното. А тѣ сж вредни за това, защото дѣтскиятъ и юношескиятъ организъмъ иматъ ненапълно сформированъ мозъкъ, който е по-впечатлителенъ къмъ вънкашнитѣ раздражнявания. Вънъ отъ това, тѣ сж снабдени съ много по-голяма енергия, сравнително, отъ колкото възрастнитѣ. Даването на вѣщества, които възбуждатъ мозъка къмъ по усилена дѣйностъ, каквито сж кафето и чаятъ, ще способствува да се появява по-усилена работа отъ този органъ. А послѣдната воли къмъ прѣждеврѣмено отслабване, послѣдствието на което е, че той става органъ съ по малка съпротивляемостъ на вънкашнитѣ раздражнявания; такъвъ органъ (мозъкътъ) е много впечатлителенъ, до болезненостъ, и къмъ най-малкитѣ раздражнявания, като шумъ, меризма, справедливи думи и забѣлѣжки. Съ една дума, явяватъ се на лице всички признаци на една умствена умора или неврастения, която прави челоуѣка полуспособенъ като членъ на обществото. Чаятъ и кафето като причиняватъ прѣждеврѣменно и непотрѣбно възбуждение на млади лица до 20 годишна възраст, използува нервната имъ енергия не на врѣме, а съ това приготвя почва за появата на тази нервозностъ, която тѣй често днесъ се срѣща у младитѣ хора и която създава толкова оплаквания на родителитѣ.

Едно отъ срѣдствата за заякчаване нервната система у младежитѣ и неупотрѣбяването на кафето и чая. Послѣднитѣ трѣбва да започнатъ да се употрѣбаватъ тогава, когато умственитѣ и тѣлесни сили започнатъ да отслабватъ.

Д-ръ П. К.

(изъ в-къ „Общ. Гласъ“).

4. Давайце захаръ на дѣцата!

Въ послѣдно врѣме между лѣкаритѣ се появи брожение касателно въпроса: дали трѣбва да ядемъ много мѣсо, а особено да правимъ отъ него обикновената храна на нашитѣ дѣца

Споредъ Белгийския лѣкаръ Карадекъ не трѣбва да се хранимъ често нито съ биволско, нито съ свнешко мѣсо, още повече да даваме такова на дѣцата. Мѣсото, споредъ него е убило повече хора, отколкото е спасило.

Въ замѣна на това, той горѣщо прѣпоръчва сладката изобщо. У дѣцата има голѣма наклоносгь къмъ сладкитѣ нѣща. Още съвсѣмъ малки тѣ почватъ да обикалягь сладкарницитѣ и съ всѣко скжтано десетаче гледагь да купуватъ захаръ. А зѣ да иматъ такава една страсть къмъ тая храна, сигурно тя за тѣхъ трѣбва да е една физиологичетка пзобходимость,

И дѣйствително, всички опити, всички изслѣдвания, правени въ послѣдно врѣме, доказватъ, че захарта е една необходима храна за всѣки човѣкъ, а особено за дѣтето, която доставя сила и енергия за човѣшкия организмъ.

Като изтъква тая нужда Д-ръ Карадекъ не иска да се прѣкалява въ това отношение.

Човѣшката машина, както и всички индустриални машини, трѣбва да бжде шадена. Подъ прѣдлогъ за усилване, не трѣбва да прѣкаляваме; особено пъкъ за дѣцата умѣреността е необходима.

Удивлявамъ се, продължавя той, когато чувамъ родители да казватъ и то съ гордость: „Нашето дѣте не обича нито захаръ, нито други сладка, а прѣдпочата мѣсото“. А знаете ли кой е изнамѣрилъ прѣтрасжджка, че захарта е „врѣдна“ за дѣца? Това се дължи на нашитѣ баби. Въ тѣхно врѣме захарта е коштувала много скжпо и навѣрно по тия съображения, сж искали да убиятъ у дѣцата тѣхнага наклонность къмъ сладкитѣ нѣща.

Неоспорима истина е, че мѣсото особено овнешко и говеждо, несдѣвкано добрѣ и прѣглътнато, както дойде, е по скоро отровя, отколкото храна за кръвничгь тѣлца; когаго пъкъ брашненитѣ храни, пюретата, сладкитѣ и захарта набавятъ по единъ чудесенъ начинъ жизнената частъ на кръвта. За примѣръ могатъ ни послужи Японцитѣ, които набавятъ своята чудна енергия съ ядене прѣдимно оризъ, а не месо,

Захарята има само едно неудобство, върху което лѣкаритѣ сж обърнали внимание — имено, че тя руши емайла на зѣбитѣ. А причината на това е, че дѣцата хрускатъ захарята, вмѣсто да я смучатъ, па и родителитѣ се отнасятъ небрѣжно къмъ чистотата на зѣбитѣ на своитѣ дѣца. Ако обаче родителитѣ грижливо изчистятъ устата па дѣцата слѣдъ всѣко ядене, то и това неудобство ще изчезне.

Освѣнъ това нищо не прѣчи, ако на дѣцата се дава захарена вода, вмѣсто парчета захарь.

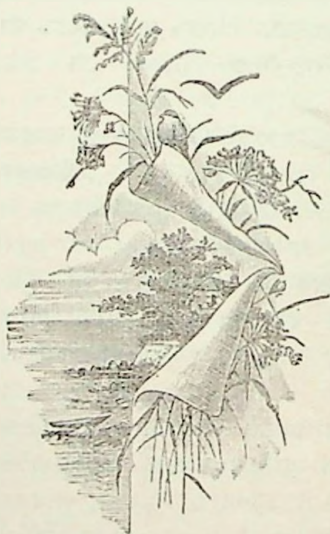
Абсолютно трѣбва да се отхвърлятъ разнитѣ боядсани бонбони и ароматични сладка, които родителитѣ или приятелитѣ на дѣцата обичатъ да имъ купуватъ.

Сладката сж чистъ нектарь за дѣцата. И разнитѣ ошави и ксмпоти сж полѣзни за малкитѣ.

Ошавъ отъ протокали, по приготвенъ съ плода си е единъ прѣкрасенъ крѣпителенъ десертъ; сжщо такова е пелте отъ грозде, ябълки, праскови, протокали и гр.

Не можемъ, съ една дума, да не прѣпорѣчаме на родителитѣ да даватъ по често сладки храни на дѣцата си.

М. Д. Н-ва.

Библиография.

Отзиви за полезни книги.

Съмейство. пиеса въ 5 дѣйствия отъ С. Ярошевски. (Издание на библиотеката „Съврѣменна хигиена“) София. Цѣна 70 ст.

Живота на съмейството ни дава най-разнообразни картини отъ отношенията на „дѣцата“ къмъ „родителитѣ“, „старитѣ“ къмъ „младитѣ“ и т. и. т. Авторътъ на цитираната пиеса е ималъ за цѣль да обрисова ужаситѣ, които се съдържатъ отъ наслѣдственото прѣдаване на болеститѣ. Той е искалъ да ни прѣдстави на сцѣната, въ живи, конкретни образи и картини, чрезъ художествени драматични положения онова, което медицината, хигиената и физиологията сж открили и доказали по отношение прѣдаването на физическитѣ и душевни болѣсти, по наслѣдство.

Алкохолика баща прѣдава на дѣцата си тоя порокъ. Жената прѣдава припадъкътъ на незаконната си дѣщеря и т. и. т. Всичкитѣ недѣзи на съмейния животъ, като чели сж олицетворени въ това нещастно съмейство, което ни напомня едно поколение на израждането.

Ние намираме за много сполучливъ изборътъ на тази пиеса. Нашитѣ родители ще намѣрятъ въ нея много сходни страни съ нашия съмеенъ животъ, който не е още добръ обрисованъ и прѣдставенъ на сцѣната съ всѣкитѣ му пороци и недѣзи. Подобрене на домашното възпитание се намира въ зависимостъ съ нравственитѣ качества на самитѣ родители. Ето защо, ние ще трѣбва да се стараемъ прѣди всичко за подготвянето на възпитани майки и бащи, които ще могатъ да отгледатъ и възпитаатъ добри и възпитани дѣца.

Дѣтскитѣ игри, отъ Д-ръ Е. Покровски, прѣв. Н. Вжжаровъ, № 2 отъ библиотека „Съврѣменна хигиена“.

Напоследъкъ въ нашата книжнина се изладоха нѣколко книги по тоя въпросъ и се написаха отдѣлни статии въ педагогическитѣ ни списания.

Книгата, която се дава отъ сп. „свър. хигиена“ е едно прѣвъзходно съчинение на извѣстната руска авторка Д-ръ Е. Покровска. Тя обзела осемъ глава: 1) що е игра? 2) игритѣ у най-древнитѣ народи срѣднитѣ вѣкове и днесъ, 3) исторично-образователно значение на дѣтскитѣ игри, 4) физиологичното значение на игритѣ, 5) Педагогичното значение на игритѣ, 6) хигиеничното значение на игритѣ, 7) дѣтскитѣ игри трѣбва да се поощряватъ. 8) заключение.

Прѣводача г. Вжжаровъ ни дава едно добро изложение на въпроса за поощрението на дѣтскитѣ игри и какво е направено въ това отношение у насъ. Тука той цитира окръжното № 1241 отъ 3. II 1903 г. на бившия министръ на Н-то просвѣщение г. Шишмановъ, съ което се бѣха дали разпоредби за уреждането на тѣй нарѣченитѣ *дѣтски игрища*. Една прѣкрасна идея, която за жалость остана нереализирано, защото нашитѣ учители погледнаха на работата много леко, а не се заеха да подпомогнатъ уч. власти и да подготвятъ почвата за уреждането на подобни „дѣтски игрища“ поне въ по голѣмитѣ наши градове.

Ние напълно одобряваме и принаме, че „дѣтскитѣ игрища“ могатъ да послужатъ като едно най-рационално педагогично и хигиенично срѣдство, чрезъ което може да се въздѣйствиува за физическото и духовното развитие и възпитание на нашата младежъ.

Учители и родители нѣка ведно да се заематъ за уреждането на „дѣтскитѣ игрища“, инициатива, за което е дадена отъ министерството.

Сѣмейното възпитание въ Англия и Америка. Кн. 25 и 26 отъ „Педагогическа библиотека“.

„Сѣмейното възпитание въ Англия“ е самостоенъ трудъ на г. Грънчаровъ. написанъ по най-добри източници. Авторътъ, както самъ казва, е ималъ за цѣль да популезира сѣмейното възпитание въ Англия, въ свръзка и сравнение съ нашето домашно възпитание. За тая цѣль г. Д. е написалъ отдѣленъ, § 4—сравнение мѣжду английското и българското сѣмейства. Въ нѣколко точки, наистина г. Д. сполучливо е можалъ да направи това сравненио, но изобщо взето, то е исказано съ много общи думи. За да може да се каже нѣщо вѣрно и положително за нашето сѣмейно възпитание, въ срѣзнение съ това у английското, не е достатъчно само да се използватъ нѣколко хубави съчинения по въпроса. Нуждно е, споредъ насъ, човѣкъ самъ-лично да

е живѣлъ въ Англия и да е запознатъ съ всичкитѣ условия на домашния, училищния и обществения живогь. Той трѣбва да познава всички педъзи на една страна, за да може върно да заключавя и за нейнитѣ прѣимущества прѣдъ нашата. Англия е една страна която по географическо, икономическо и културно отношение стои много далечъ отъ насъ, та за сравнение и дума не може да става. Английската система на възпитание е плодъ на едно продължително историческо врѣме, прѣзъ което англичанката и англичанинътъ сж се развивали и усъвършенствували съвсѣмъ не така, както напр. ние.

Върно е, че на англичанитѣ днесъ подражаватъ нѣмци, французи и др. народи, по това значи ли, че и ние трѣбва да имъ подражаваме?

Ако искаме ние, единъ дель да поставимъ сѣмейното си възпитание на добра и здрава почва, трѣбва да започнемъ не отъ другитѣ народи, но отъ самитѣ насъ. Въ първо врѣме е нужно да изучимъ основнитѣ на нашия бипъ, въ историческото му развитие и да знаемъ какво е било сѣмейното възпитание на бѣмаритѣ прѣзъ прѣдосвободителната робска епоха и какви промѣни е прѣнѣрѣтъ сѣмъ освободенето.

Едва слѣдъ това ще можемъ да правимъ сравнения и върни заключения.

Втората книга № 26 е *Сѣмейното възпитание въ Америка*, отъ руския авторъ Д-ръ П. И. Поповъ.

Поради наврѣменнитѣ въпроси, които се разглеждатъ въ тия двѣ книги, ние смѣемъ да ги прѣпорѣчаме на нашитѣ читатели-родители, които могатъ да извлѣкатъ отъ тѣхъ полза за добро схващане и разбиране на много въпроси по нашето възпитание.

Б. Н. Б.

Силуети въ мрака, отъ Любомиръ Бобевски. Издатель: В. Митовъ и Ат. Петровъ — София 1908 г. цѣна 1 лв.

Това сж осемнадесетъ малки очерки и разкази написани върху най-разнообразни и пѣстри теми: въ гробищата, щастливия вѣстовой, кметъ, прѣзъ дупката за пердето и пр.

г. Бобевски е единъ отъ най-работливитѣ, млади и скромни наши писатели. Благодарение на своя безсѣмненъ талантъ, въ едно кратко врѣме, той можа да направи името си популярно между нашиятъ читатели съзѣтъ,

Второто издание на тия му „силуети въ мрака“ е едно доказателство, че г. Бобевски е писателъ, които се достойно цѣни и добръ разбира отъ своитѣ читатели. Нае прѣпоръчваме на нашитѣ родители тоя сборникъ на г-на Бобевски и вѣрваме, че тѣ ще намѣрятъ въ него приятно и полезно домашно четиво.

В. Н.

Медицинска бѣседа год. XII, кн. V. Въ тази книжка на това хубаво медицинско списание намираме между другитѣ статии, една която особено прѣпоръчваме на нашитѣ читателки — майки, тя е: *Первитѣ длъжности на майката за отгледането на дѣтето.*

Въ тази статия нѣмскиятъ авторъ Д-ръ Аммонъ се искава авторитетно за врѣдата и злото което причинягъ на дѣцата си ония майки, които не подсукватъ сами, съ майчиното си млѣко, своитѣ дѣца, „самата природа на учи, че майкитѣ сж длъжни да кърмятъ и хранятъ сами това, което сж създали на свѣта. Именно съ тази цѣль тя е дала млѣкото като храна на всѣко раждаеще животно. Съ това се увеличава повече любовта на родителитѣ къмъ дѣцата и ооратно — дѣцата ставатъ много по-привѣрзани къмъ майка си“.

Въ сжщата статия се даватъ подробни съвѣги на майкитѣ по първоначалното отглеждане на дѣцага. Тия сжвѣти сж цѣлни за нашитѣ читателки — майки.

Другарка кн. VI. „Другарка“ е едно отъ най-добрѣ редактиранитѣ дѣтски списания.

Въ тази VI книжка ни направи впечатление стихотворението отъ Ив. Вазовъ: „Лѣстовичка и дѣте“. Нашитѣ дѣтски списания се пълнятъ съ стихотворения писани отъ стихотворци, безъ ни най-малкъ талантъ. Прѣпоръчване на дѣтскитѣ ни поети да пречетатъ това стихотворения на г. Вазовъ и да видятъ какъвъ контрастъ ще забѣлжатъ между себе си и него. Въ вазовитѣ дѣтски стихотворения блика чувството на дѣтска невиностъ, дѣтска радостъ и дѣтско разбирање на природата и нейнитѣ твари. Тѣ се четатъ съ услада, заучазатъ се лесно и се помнятъ за дълго врѣме.

Много има да се учатъ нашитѣ дѣтски поети отъ Вазова!

Б.

Изъ живота,

иллюстрация за просвѣта, общественостъ и наука. Издатель-стопанинъ: **Ив. П. Дойновъ.** — София Излиза всѣка сряда и сѣбото. Еденъ брой 10 ст.

Илюстрация свѣтлина,

Год. XVI. Редакторъ-издатель: **Юрданъ Михайловъ.** Год. цѣна 10 л. съ една художествена премия.

Родина,

иллюстративно списание за наука и литература. Год. цѣна 5 лева. Редакторъ-издатель: **Т. И. Бъчваровъ** — София-Банишора.

Видѣлина,

мѣсечно списание посвѣтено за развитието на душата, умътъ и съзнатието. Год. абонаментъ 3 лева. Редакторъ-издатель: **Т. И. Бъчваровъ** — София.

Природа,

иллюстративно списание за наука, стопанство, ловъ и риболовство. Год. абонаментъ 5 лева. Редактори: **Г. К. Христовячъ** и **Ст. Хр. Геневъ.**

Майка и дѣте,

педагогическо списание, абонаментъ 2 лева. Издатель: **Д. Куртевъ.** Мѣсечно приложение „Вѣстникъ“ — **Т. Пазарджикъ.**

Българска сбирка,

литературно-научно списание. Год. абонаментъ 10 л. Редакторъ: **С. С. Бобчевъ.** — София.

Подъ печатъ е и взорять томъ книгата :

**ОЧЕРКИ ДО ИСТОРИЯТА НА
ЗАПАДНО-ЕВРОПЕЙСКИТЪ ЛИТЕРАТУРИ.**

отъ **П. КОГАНЪ,**

Преподавателъ по всеобща история на литературата въ Московскитъ педагогически курсове и въ Екатерининския институтъ.

Преведенъ отъ последното руско издание

Б. Райновъ и Ив. Молловъ.

ЦѢНА 4'50 ЛЕВА

ИМА СЛѢДНОТО СЪДЪРЖАНИЕ :

Разочарованието и реакцията. Леопарди. Шатобрианъ. — Социалната и реалистична литература въ Англия. Дикенсъ. Текерей. — Началото на социалната и реална литература въ Франция. С. Симонъ. Бурже. Ж. Зандъ. Балзакъ. — Романтизмътъ и чистата поезия въ Франция. Пѣвчолътъ отъ романтизма къмъ реалната и социална поезия въ Германия. Хого. Бодлеръ. Хаине. — Натурализъмъ и Социализъмъ. Дарвинъ. Мазкъ. Зола. Хаунтманъ. — Ницшеанство и символизъмъ. Итсенъ. Шидлеръ. Метерлинкъ. —

Ще биде издаденъ и първиятъ томъ — Древни литератури.

Пари и други свѣдѣния — до издателя

Ат. Димитровъ Е.-Джумая.

Открита е подписка

— ЗА —

„РОДИТЕЛСКА ГРИЖА“

— Година I-ва —

Списание за домашно, училищно и обществено възпитание.

— Годишенъ абонаментъ 3 лева прѣдплатени. —

Списанието ще излиза всѣки мѣсець, освѣнъ юли и августъ. Всѣка книжка по 2 коли, хубава хартия голѣмъ форматъ

Настоятели, които събератъ 10 прѣдплатили абонати ще получаватъ даромъ списанието.

Записване на абонати може да стане и чрезъ всѣка г. пощенска станция, като се внесатъ само 3 лева също така и сдружение на вѣстникарскиѣ настоятели въ България. — ст. София.

Умоляватъ се всички редакции на списанията и вѣстницитѣ, до които изпращаеме списанието, да ни изпращатъ своитѣ издания — въ *замѣна* — до редакцията Шуменъ.

Ръкописи, книги за отзывъ и др. се изпращатъ до редакцията въ гр. Шуменъ.

Пари и др. свѣдѣния — до издателя Ат. Димитровъ, въ гр. Е.-Джумая.

Ония отъ г. г. абонатитѣ ни, които внесатъ абонамента до излизането на III кн. ще получатъ безплатна премия: *Дѣтето като прѣдметъ на възпитанието.*

